

SLAAVILAISTEN IVY-MAIDEN KAHDENVÄLISET SOTILAALLISET SUHTEET: YHDESSÄ VAI ERIKSEEN?

Yleisesikuntamajuri Pentti Forsström

1 JOHDANTO

Tulevaisuuden ennakointiin on olemassa keinoja. Yksi on se, että lähihistoriassa esiintyneitä ilmiöitä, ongelmia ja vaikuttavia voimia analysoidaan ja sen perusteella tehdään ennakoiteja tai arvioita tulevasta kehityksestä. On sanottu, että mitä pitemmälle eteenpäin katsotaan, sitä kauemmas on tarkastettava historiaan. Tulevaisuutta ei siis voida tarkastella ilman menneisyyden tai kokonaisuuden huomioon ottamista – tulevaisuus ei rakennu tyhjiöstä. Toisaalta on pyrittävä näkemään ero menneen ja nykyisyyden – mielikuvien ja todellisuuden välillä¹.

Valtioiden välinen sotilaallinen yhteistyö voidaan jakaa tapahtuvaksi esimerkiksi sotilaspoliittisella, sotilaallisella ja sotilasteknisellä alueella. Jaoteltavasta huolimatta sotilaspolitiikkakin yleensä muodostaa oman kokonaisuutensa, joka demokraattisissa yhteiskunnissa on alisteinen valtion turvallisuuspolitiikalle. Näin myös tarkasteltavien valtioiden sotilaspolitiikka on osa kyseisen valtion harjoittaman politiikan kokonaisuutta.² Poliitiikalla on tavoitteita, joiden saavuttamiseen pyritään eri keinoin. Näiden keinojen muodostama kokonaisuutta voidaan nimittää strategiaksi, jolla siis yleisesti tarkoitetaan voimavarojen käyttämistä tavoitteiden saavuttamiseksi. Erityisesti sotilasstrategia on tilanteen mukaan teoriaa tai käytäntöä – valmistautumista sotilaallisen voiman käyttöön tai sen käyttöä³.

Kaikkien Itsenäisten valtioiden yhteisöön (IVY) kuuluvien maiden sotilaspolitiikan lähtökohdan muodostaa yli kymmenen vuotta sitten tapahtunut murros: ensin lakkautettiin Varsovan liitto ja sen jälkeen myös Neuvostoliitto lakkasi olemasta valtiollisena kokonaisuutena. Väistämättömänä seurauksena oli, että Neuvostoliiton sotilaallinen järjestelmä organisaationa ja toiminnallisenakin kokonaisuutena murtui. Herää kysymys siitä, mitä ja kenelle neuvostoasevoimista jäi jäljelle, miten sotilaallista perintöä on runsaan kymmenen vuoden aikana kehitetty, vai onko sitä saatu jaetuksi yleensäkkään.

Vuonna 1991 perustettu IVY toimii edelleen 12 maan kansalaisia yhdyttävänä yhteisönä ja organisaationa. Tämä siitakin huolimatta, että sen organi-

saatio, tehtävät ja toiminta eivät ole kovin selkeitä. Tavoitteetkin ovat usein jääneet odottamaan saavuttamistaan, mutta IVY:n muistikirjoituksen kirjoittaminen ei vielä ole ajankohtaista. Toiminnan tuloksista kuvastuu selkeästi valtioiden intressejä – yhteisiä ja yhteensovittamattomia –, kilpailua ja kaupankäyntiä, mutta myös se, ettei kukaan toimijoista ole kiistattomassa ”esimiesasemassa”. Toisaalta on selvää, että usean valtion vapaaehtoisesti muodostama kollektiivinen yhteenliittymä ei useinkaan ole organisaationa kovinkaan tehokas.

IVY-maat ovat ymmärrettävän korostuneesti pyrkineet vakiinnuttamaan kansallista olemassaoloaan, identiteettiään ja asemaansa kansainvälisessä järjestelmässä. Osin tämä on kuvastunut ainakin läntisillä IVY-mailla pyrkimyksenä poliittiseen omaehtoisuuteen. Tämän ohella IVY:ssä on tapahtunut toiminnan jäsentymistä ja institutionalisoitumista, mikä selittyy osin keskinäisellä riippuvuudella ja merkitsee tiettyä yhteisöllisen identiteetin kehittymistä ja vakiintumista, näin myös sotilaallisella alalla.

IVY:ssä on ollut nähtävissä, että yhdentymistä ja integraatiota on tapahtunut järjestyksessä, jossa sotilaallinen yhteistyö laajenee poliittiselle tasolle, mutta myös päinvastaisesti. On ollut havaittavissa myös kehityssuunta, jossa monenkeskisen yhteistyön periaatteesta on siirrytty kahdenväliseen kanssakäymiseen tai pyritty olemaan ainakin poliittisesti autonominen. Lisäksi IVY:ssä tapahtuu alueellisesti eriytyvää yhteistyötä, jossa esimerkiksi Venäjä on tai ei ole mukana.

Artikkelin tarkoitus on luoda katsaus Venäjän, Valko-Venäjän ja Ukrainan kahdenväliseen sotilaalliseen yhteistyöhön ja sen tuloksiin. Artikkelin rakentuu siten, että ensin käsitellään maiden tavoitteita ja perusteita sotilaalliseen yhteistyöhön lähinnä sotilaspolitiikan tasolla. Tämän jälkeen tarkastellaan valtioiden välillä tapahtunutta ja tapahtuvaa kahdenvälistä sotilaallista yhteistyötä erikseen Venäjän ja Valko-Venäjän sekä Venäjän ja Ukrainan välillä. Lisäksi arvioidaan sotilaallisen yhteistyön merkitystä ja tehdään joitakin johtopäätöksiä.

2 LÄHTÖKOHTIA SOTILAALLISELLE YHTEISTYÖLLE

2.1 Venäjä

Venäjä pyrki vuonna 1992 kehittämään IVY:n toimintaa tarkoituksenaan lähinnä säilyttää entinen Neuvostoliiton sotilasorganisaatio toiminnallisena kokonaisuutena. Katsottiin, että sotilaallinen elementti edellytti suhteiden säilyttämistä. Täten sotilaallinen turvallisuus oli yksi prioriteeteista. IVY:n kehittämiseksi oli myös taloudellisia ja väestöön liittyviä perusteita. Taustalla oli kui-

tenkin nähtävissä Venäjän johdon halu dominoida entisen Neuvostoliiton aluetta. Perinteeseen nojautuva politiikka ei kuitenkaan ollut tuloksellista, se edellytti muutosta, muttei ydinaseiden suhteen. Ukrainan ja Valko-Venäjän pitäminen IVY:ssä oli Venäjälle kuitenkin tärkeää Euroopasta loitontumisen ja eristymisen ehkäisemiseksi⁴.

IVY-mailla oli oikeus kansallisten asevoimien muodostamiseen, mutta Venäjä oletti, että IVY-maiden yhteisten asevoimien muodostaminen olisi ollut automaatio. Tietoisena siitä, etteivät IVY-maat pysty ilman yhteistyötä takamaan turvallisuuttaan, Venäjä näki kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän kehittämisen luonnollisena.⁵ Tämän realisoitumista on kuitenkin hidastanut jo pelkästään se kaksinaisuus, jossa Venäjän politiikka ja sotilaspolitiikka eivät ole kulkeneet samalla linjalla⁶.

Venäjän tavoittelee turvallisuusjärjestelmää kansallisella, alueellisella ja globaalilla tasolla. Tässä valossa Venäjän IVY-suhteita määritellään useissa eri turvallisuuspoliittisissa asiakirjoissa. Huhtikuussa 1993 vahvistetun Venäjän ulkopoliittisen konseptin luonnoksen mukaan erityinen paino asetettiin entisen Neuvostoliiton alueen eheyden säilyttämiselle ja IVY oli politiikan ensisijainen kohdealue. Ulkopoliittikan tehtävänä oli kaikenpuolisen integraation syventäminen. Toisen osa-alueen muodostivat sotilaalliset suhteet, jotka edellyttivät kollektiivisen turvallisuuden järjestelmän luomista, Venäjän ydinase-suurvallan aseman ylläpitämistä, asevoimien joukkojen statuksen määrittämistä sekä infrastruktuurin säilyttämistä. Tarkoituksena oli siis yhtenäisen järjestelmän aikaansaaminen turvallisuuden ylläpitämiseksi, mihin liittyi myös konfliktinhallinnan ja rauhanturvatoiminnan kehittäminen.⁷ Tämä linjaus toistettiin vuoden 2000 ulkopoliittisessa doktriinissa.

14.9.1995 hyväksytyn ”Venäjän strateginen suunta IVY-maiden kanssa” – asiakirjan mukaan tavoitteena oli muodostaa IVY:stä poliittisesti ja taloudellisesti integroitunut valtioiden liittouma, jolla on kansainvälisessä yhteisössä sille kuuluva asema. Poliittikan tehtäväksi jäi siten vakaiden ja suotuisten olojen kehittäminen kaikissa ulottuvuuksissa. Katsottiin kuitenkin, että Venäjän oli oltava johtavassa asemassa valtioiden välisissä suhteissa. Tämän perusteella Venäjä pyrkii voimistamaan kansallista turvallisuuttaan kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän (Tashkentin sopimus kollektiivisesta turvallisuudesta 1992) ja kahdenvälisten suhteiden avulla. Pyrkimyksenä oli, että Tashkentin sopimuksen jäsenmaat muodostavat puolustusliiton. On tiedostettu, että solmittujen sopimusten saaminen käytäntöön on tämän perusedellytys. Venäjä pyrki siihen, että IVY-maat välttävät osallistumista liittoihin ja blokkeihin, jotka ovat suunnattuja näitä valtioita vastaan. Toisena ulottuvuutena politiikassa oli turvallisuus, jossa rajavartiointilla ja kriisinhallinnalla oli merkittävä rooli.⁸

Venäjän turvallisuuspolitiikalla oli siis kaksi toisiaan liittyvää ulottuvuutta: turvallisuus ja puolustus. Poliittisesti pyrittiin aikaansaamaan integraatiolle suotuisat olosuhteet ja toisaalta sotilaallisia sopimuksia, jotka mahdollistaisivat olemassa olleen järjestelmän ylläpidon. Venäjän ylivaltavaatimuksesta ei ollut epäselvyyttä⁹. Tätä käsitystä selittää myös se, että 1990-luvun alussa luonnosteltua IVY:n sotilasdoktriinia ei IVY-maiden piirissä tuettu.

Tilanne johti siihen, että Venäjän oli aloitettava 1992 alussa kansallisen sotilasdoktriinin laatiminen. Vuonna 1993 vahvistettu asiakirja ”Venäjän sotilasdoktriinin perussäädökset”, huolimatta siitä, että se ei varsinaisesti ollut varsinainen sotilasdoktriini, on nähtävä suunnatuksi myös IVY-maihin. Tämä erityisesti sen takia, koska taktiset ydinaseet oli siirretty Venäjän haltuun kesällä 1992 ja yleensäkin ydinaseen uskottavuus edellytti poliittista ohjeistusta. Se on myös osoitus valmistelujen keskeneräisyydestä Venäjän kansallisen turvallisuuden alalla. Ydinaseiden käyttö tuohon aikaan olisi ollut konsultaatioihin perustuvaa ja että varsinainen käyttö teknisestikin epävarmaa. On kuitenkin oletettavaa, ettei Venäjän asiakirjassaan julkistama ydinaseen ensikäytön mahdollisuus välttämättä edistänyt suhteiden kehittämistä IVY-maiden kanssa.

Niin myös vuoden 2000 Venäjän sotilasdoktriinissa IVY alueena ja yhteisönä on julistettu olevan priorisoidussa asemassa. Osin tämä johtuu siitä, että IVY:n alueella osa kriiseistä on kärjistynyt aseellisen voiman käytön asteelle. Yhtenä ratkaisumallina tuodaan esille selkeästi liittoutuminen ja puolustusjärjestelmä. Vuoden 2000 sotilasdoktriinissa on siten painotettu sotilaspolitiikan liittolaisaspektia, missä erityinen paino on asetettu Valko-Venäjään.¹⁰ Joka tapauksessa kehitystä asiakirjojen välillä on tapahtunut siinä mielessä, että sotilaspolitiikan julistuksellisuuden ja käytännön toiminnan ero on kaventunut¹¹.

Venäjän valtiojohto on tuonut toistuvasti esille IVY:n kehittymättömyyden organisaationa. Vuonna 1996 Venäjän ulkoministeri Primakov totesi, että IVY-integraatiossa olevan enemmän esteitä kuin saavutuksia.¹² Sopimusrintamalla on tapahtunut edistystä, mutta niiden käytännön toteuttamisessa on edelleen vaikeuksia. Presidentti Putin totesi saman viisi vuotta Primakovin jälkeensä sanoen, että julistuksellisuuden sijaan on kehitettävä toimivaa sopimusperustaa sekä koordinoitua ja yhteistyötä avainalueilla. Venäjä otti siis varsin voimakkaasti kantaa IVY:n tulevaisuuteen. Herää kysymys IVY:n olemassaolosta sinällään – presidentti Putin tokaisi IVY:n valtioiden päämiesten kokouksessa vuosi sitten: ”onko se keskusteluklubi vai toimintakykyinen yhteisö?”¹³

Vaikuttaa siltä, että Venäjä keskittyy IVY:n kehittämiseen kahdenvälisen suhteiden avulla. Tämä pohjautuu vuoden 1997 konseptiin, jonka mukaan

IVY:n integraatioprosessi voi edetä eri nopeudella ja eri tasoilla. Venäjän lähtökohtana on, että prosessi riippuu kunkin maan valmiuksista. Kahdenvälisen politiikan harjoittaminen on nähtävästi edistänyt sitä, että eräissä IVY-maissa sotilaallinen yhteistyö- ja integraatiosuuntaus on voimistumassa, missä taustalla vaikuttavat aseelliset kriisit IVY:n eteläisillä alueilla.

2.2 Valko-Venäjä

Valko-Venäjällä oli 1990-luvun alussa rakentava suhtautuminen yhteistyöhön IVY:n puitteissa, vaikkakin se pyrkiin kansallisiin asevoimiin siirtymäajan jälkeen. Monessa suhteessa Venäjä ja Valko-Venäjä ovat olleet yksi kokonaisuus, mikä merkitsee, että maiden kansoilla ei ole suuria yhteistyön esteitä ylitettävään¹⁴. Huolimatta taloudellisista ja yhteiskunnallisista ongelmista - tai niistä johtuen - Valko-Venäjä on pyrkinyt säilyttämään hyvät, ”slavilaiselle veljeskansalle” ominaiset suhteet Venäjään eikä ole kiistänyt sen hegemoniaa.

Näennäisestä integraatiohalukkuudestaan huolimatta Valko-Venäjä on pyssyttäytynyt voimakkaasti kansallisissa lähtökohdissaan. Tämä ilmentyy Valko-Venäjän perustuslain mukaisessa ”puolueettomuudessa”, minkä on arvioitu tarkoittavan sitä, että ydinaseiden uudelleensijoittaminen valtion alueelle on poissuljettu¹⁵. Aleksandr Lukashenkon tultua valituksi Valko-Venäjän presidentiksi keväällä 1994 erityisten suhteiden luominen Venäjän kanssa sai uutta vauhtia, mitä perusteltiin slaavilaisella yhtenäisyydellä ja yhteisillä sotilaspoliittisilla intresseillä. Vuonna 1995 solmittiin sopimus ystävydestä ja väestö antoi kansanaanestyksessä siunauksensa voimakkaammalle yhteistyölle Venäjän kanssa¹⁶. Tosin Valko-Venäjän todellinen sitoutuminen yhteisiin intresseihin näkyy osallistumattomuutena esimerkiksi IVY:n rauhanturvaoperaatioihin¹⁷.

Ristiriidoista huolimatta Valko-Venäjän ja Venäjän välinen integraatioprosessi etenee, joskaan ei täysin tavoiteasettelun mukaisesti. Ongelmat ovat joutuneet yleensä suvereniteettiin pohjautuvasta lainsäädännöstä tai taloudellisista tekijöistä. Vuodesta 1996 lähtien lähes kerran vuodessa on solmittu valtiosopimus maiden yhdistymisestä. 2.4.1996 perustettiin Suvereenien tasavaltojen yhteisö, jonka perustamista silloinen Venäjän presidentti Boris Jeltsin kiirehti presidentin vaalien lähestyessä.¹⁸ Tavoitteena oli EU:n kaltaisen yhteisen ylikansallisen hallinnon muodostaminen, ulkopoliittikan yhtenäistäminen ja yhteistyö sotilaallisen turvallisuuden alalla.

Sopimuksen edellyttämiä toimia ei pystytty toteuttamaan, minkä peittäimiseksi huhtikuussa 1997 solmittiin uusi sopimus Valko-Venäjän ja Venäjän liiton muodostamisesta¹⁹. Sopimuksen mukaan valtiot säilyttävät suvereeniu-

tensa, itsenäisyytensä, perustuslakinsa, alueellisen eheydensä ja muut perinteiset valtiolliset tunnusmerkit. Liittoa pyrittiin institutionalisoimaan 23.5.1997 hyväksytyllä peruskirjalla, jonka 11. artiklan mukaan liiton tehtävänä oli muun muassa ryhtyä tarvittaessa toimiin osallistujamaan suvereeniuden ja itsenäisyyden ollessa uhattuna sekä kaikenpuolisen sotilaallisen kehittämisen koordinointi ja sotilaallisen infrastruktuurin yhteinen käyttö²⁰. Lopputulos oli sama kuin aiemmin – konkreettiset saavutukset jäivät vähäiseksi Valko-Venäjän presidentin ja lainsäädännön takia sekä Venäjän johdon välinpitämättömän suhtautumisen takia²¹. Perusta sotilaalliselle yhteistyölle oli kuitenkin saatu aikaan.

8.12.1999 solmittiin avoin ja määräajaton sopimus liittovaltion muodostamisesta.²² Presidentti Jeltsinin mukaan liitto vastaa kahden maan kansallisia intressejä ja yhdentyminen etenee ”maailman ja yleiseurooppalaisen integraation tiellä” eikä se ole suunnattu ketään – ”ei edes Clintonia vastaan”²³. Sopimuksen astuessa voimaan tammikuussa 2000 presidentti Putin totesi, että sopimus luo perustan konkreettisille toimille ja vastaa molempien maiden intressejä. Samalla aloitettiin liittovaltion toimielinten muodostaminen.

Muodostettavan liittovaltion tavoitteena on turvallisuuden takaaminen (alueellinen eheys ja koskemattomuus), taistelu rikollisuutta vastaan sekä rauhan, turvallisuuden ja yhteistyön lujittaminen Euroopassa ja maailmassa. Tunnustettiin tosin, että tavoitteeseen pyritään vaiheittain, mikä edellyttää myös lainsäädännön uudistamista.²⁴ Liittovaltion muodostamisen on arvioitu kestävän ainakin vuoteen 2006 saakka ja sen toimivaltaan (§ 17 - 18) kuuluvat muun muassa: yhteinen puolustuspolitiikka, sotilaallisen kehittämistyön ja asevoimien kehittämisen koordinointi, yhteinen infrastruktuurin käyttö ja muut toimenpiteet liittovaltion puolustuskyvyn turvaamiseksi sekä yhteistoiminta kansainvälisessä sotilasyhteistyössä.

Liittovaltion budjetti on tarkoitettu yhteen sovitettun politiikan harjoittamiseen mm. kansainvälisissä, puolustusalan ja turvallisuusasioissa. Vuoden 2002 budjetti käsittää noin 3 miljardia venäjän ruplaa (~ 100 miljoonaa euroa), jotka suunnataan lähinnä viiteen liittovaltion ohjelmaan. Näihin kuuluvat mm. valkovenäläisen sotilaskaaderin koulutus Venäjän sotilasopetuslaitoksissa ja alueellisen joukkoryhmittymän toiminta.²⁵ Puolustushallinnon vastuulla olevista asioista on nähtävissä jo nyt, että aikataulusta ollaan myöhässä. Sotilasdoktriini, yhteinen aseohjelma ja sotilaallisen rakenteiden inventaario oli tarkoitus tehdä vuonna 2000 sekä alueellinen joukkoryhmittymä ja yhteinen puolustustilaus muodostaa vuonna 1999. Nähtäväksi jää, onnistuuko vuoteen 2004 mennessä mm. tulevaisuuden aseiden kehittäminen sekä olemassa olevan aseistuksen ja kaluston modernisointi.

Erikoista liittovaltiopyrkimysten näkökulmasta oli se, että Valko-Venäjä uudisti sotilaspoliittiset linjauksensa kansallisesti – ehkä Venäjän mallin mukaisesti. Heinäkuussa 2001 vahvistetun Valko-Venäjän kansallisen turvallisuuden konseptin mukaan kansainvälistä yhteistyötä kehitetään mm. IVY:n puitteissa ja Valko-Venäjä ottaa aktiivisesti osaa Tashkentin turvallisuussopimukseen. Konseptissa toistettiin tärkeimmät sotilaalliset peruslinjaukset: Valko-Venäjä näkee osallistumisen kollektiiviseen turvallisuussopimukseen IVY:n puitteissa maan puolustuspotentiaalia vahvistavana tekijänä ja tähtää yhteisen puolustusalueen muodostaminen liittovaltiosopimuksen mukaisesti, mutta Valko-Venäjä ei osallistu minkäänlaisiin aseellisiin konflikteihin valtion rajojen ulkopuolella. Konsepti edellyttää, että liittovaltiosopimuksen ja Tashkentin sopimuksen mukaisia integraatioprosesseja ja sotilaallista yhteistyötä Venäjän kanssa edistetään (esimerkiksi yhteinen aseistusohjelmaa vuosille 2001-2005). Saavutettuina tavoitteina mainittiin yhteinen ilmapuolustusjärjestelmä, alueellinen joukkoryhmittymä ja se, että toimet vuoteen 2005 ulottuvan liikkeen kannallepanosuunnitelman toteuttamiseksi on hyväksytty.²⁶

Tammikuun alussa 2002 hyväksytty Valko-Venäjän sotilasdoktriini on puolustuksellinen eikä pidä mitään valtiota potentiaalisena vihollisena. Puolustuksellisuus tarkoittaa sitä, että valtio pidättäytyy käyttämästä asevoimaansa ensimmäisenä sekä osallistuu aseelliseen konfliktiin poikkeuksetta pelkäämään hyökkäyksen torjumiseksi ja alueellisen eheytensä puolustamiseksi. Doktriini toistaa maininnat Tashkentin sopimuksesta ja liittovaltiokehityksestä sekä niiden merkityksen alueellista turvallisuusjärjestelmää edesauttavana tekijänä. Liittovaltion aseelliseksi suojaamiseksi ulkoisen hyökkäyksen torjunnassa muodostetaan alueellinen joukkoryhmä, jota käytetään Liittovaltion korkeimman valtioneuvoston päätösten ja suunnitelmien mukaisesti. Alueellisen voimaryhmän johtamiseksi muodostetaan Valko-Venäjän puolustusministeriön (yleisesikunnan) pohjalta sodan uhan aikana kollegiaalinen sotilaallinen johtoelin – yhdistetty johtoporras. Turvallisuusvelvoitteitaan doktriinissa Valko-Venäjä tarkentaa siten, että se pidättää itsellään oikeuden pyytää esimerkiksi sotilaallista apua mailta, jotka ovat solmineet sopimuksen kollektiivisesta turvallisuudesta ja joiden kanssa sillä Venäjällä on sopimus ystävydestä ja avunannosta.²⁷

2.3 Ukraina

Ukrainan liittyminen IVY:ön vuonna 1991 ei ollut itsestäänselvyys, sillä Ukraina oli jo kesällä 1990 antanut julistuksen valtiollisesta suvereniteetista ja elokuussa 1991 julistuksen itsenäisyydestä. Sen mukaan Ukraina on pysyvästi puolueeton valtio, joka ei liity sotilasliittoihin ja joka pitääytyy kolmessa periaatteessa ydinaseiden suhteen: ei säilytä, ei valmista eikä hanki niitä²⁸.

Toiseksi, Ukrainan valtiojohto oli IVY-maista ensimmäisten joukossa aloittamassa kansallisten asevoimien muodostamista syksyllä 1991, missä yhtenä motiivina oli syyskuun 1991 tapahtumilla Moskovassa perusteltu Venäjän epävarmuus. Lisäksi enemmistö ukrainalaisista oli sillä kannalla, jonka mukaan on muodostettava ”mahtavat” asevoimat – kysyttäessä ketä vastaan, oli vastaus: ”Tietenkin Venäjää”²⁹. Tämä uhkakuva ei kuitenkaan ole ollut niin merkittävä Ukrainan sotilaspoliittiselle johdolle, että se olisi johtanut käytännön uudistuksiin asevoimissa 1990-luvulla³⁰.

Ukraina on pyrkinyt kompensoimaan IVY:n kollektiivisuutta ja kehittymistä ylikansalliseksi organisaatioksi kahdenvälisten suhteiden politiikalla, missä talouden ohella Venäjä on ollut erityisessä asemassa. Tämän mukaisesti Ukraina ei allekirjoittanut IVY:n peruskirjaa tammikuussa 1993. Kahdenvälisyyden painottaminen kirjattiin Ukrainan ulkopoliittiseen ohjelmajulistukseen kesällä 1993. Julistuksessa esitettiin selkeästi myös Ukrainan linjaus yhteistyöhön eurooppalaisten valtioiden ja rakenteiden kanssa, mikä on jatkunut myös presidentti Kutshman kausilla.³¹ Ukraina ei kuitenkaan ole ollut halukas täysin irtautumaan yhteistyöstä entisten neuvostotasavaltojen kanssa tai IVY:n puitteissa.

Ukraina katsoi IVY:n olevan konsultaatioelin, jonka avulla lähinnä olisi voitu kontrolloidusti purkaa entisen Neuvostoliiton ja sen asevoimien rakenteet. Erimielisyydet Venäjän kanssa kulminoituivat Minskin sopimuksen tulkintaan erityisesti strategisten voimien osalta. Toinen kiista aiheutui taktisten ydinaseiden siirrosta Venäjälle ja Ukrainan siitä haluamasta korvauksesta³². Tämän linjan mukaisesti sotilaallisen liittoutumattomuuden periaate kirjattiin lokakuussa 1993 vahvistettuun siirtymäkauden sotilasdoktriiniin. Doktriinissa ei kuitenkaan ole mainittu Venäjää tai Ukrainan suhteita siihen selkeästi. Joidenkin arvioiden mukaan rivien välistä on kuitenkin luettavissa, että Venäjä on ollut motiivina väittämille, jotka käsittelevät mahdollisia turvallisuussuhkia. Näitä ovat puuttuminen sisäisiin asioihin ja mahdolliset aluevaatimukset, joiden katsotaan viittaavan yksinomaan Venäjään.³³ Oli siis jokseenkin selvää, että Ukraina ei liittynyt Tashkentin sopimukseen kollektiivisesta turvallisuudesta keväällä 1992.

On tuotu perustellusti esille, että presidentti Kutshman politiikan yhtenä päämääristä on ollut nimenomaisesti Ukrainan imagon parantaminen kansainvälisillä foorumeilla. Puheet eivät kuitenkaan perustuneet todellisiin saavutuksiin valtion kehittämisessä³⁴. Yleisesti Ukrainan politiikassa 1990-luvulla piirteenä on ollut retorinen tasapainottelu Venäjän ja lännen välillä. 1990-luvun puolivälissä Ukraina suhtautui Naton laajenemisen ensimmäiseen kierrokseen pidättyväisesti kuin myös Venäjän Tshetshenian sotaan. Ukraina ei halunnut Naton (ydin)aseita rajojensa läheisyyteen peläten sitä, että Ukrai-

nasta muodostuu ”harmaa vyöhyke” Naton ja Tashkentin turvallisuussopimuksen allekirjoittaneiden valtioiden väliin. Tällöin tuotiin esille, että Ukrainan intressejä ei Naton laajentumiskysymyksessä voida jättää huomiotta, eikä siitä Ukrainan mielestä saa aiheutua ristiriitaa Venäjän kanssa.

Eriytyisen selkeästi Ukrainan politiikan monitahoisuus – ja tasapainottelu – tuli esille vuonna 1997, jolloin se solmi kumppanuussopimuksen Naton kanssa. Tämä antoi osaltaan Ukrainan suvereniteetin kaipaamaa tukea. Ukraina oli kuitenkin tätä ennen solminut Venäjän kanssa strategisen kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen, minkä edellytyksenä oli tosin Mustanmeren laivaston ongelman ratkaisu. Ukrainan tasapainoilupolitiikka tuli esille uudelleen keväällä 1999, jolloin se ei ottanut niin jyrkkää kantaa Naton ilmasotaan Balkanilla keväällä 1999 kuin Venäjä. Istuva presidentti ei ehkä halunnut korostaa vaalikampanjassaan kansainvälisiä tekijöitä ja aiheuttaa mahdollisesti riskiä yhteistyön häiriytymisestä Naton tai erityisesti Yhdysvaltojen kanssa. Toisaalta hän ei kuitenkaan noudattanut linjaa, jota Ukrainan parlamentti edellytti.³⁵ Tasapuolisuus kansainvälisissä suhteissa Venäjä – Nato – akselilla oli kuitenkin toteutunut.

Ukrainan halukkuus yhteistyön tiivistämiseen lännen kanssa on ollut ilmeisen selvää. Ukraina liittyi ensimmäisten joukossa PfP-ohjelmaan ja solmi maakohtaisen kumppanuussopimuksen Naton kanssa syyskuussa 1995. Ukrainan ja Naton välisen kumppanuussopimuksen mukaan Ukraina muun muassa vakuuttaa jatkavansa sotilasreformia, lisäävänsä asevoimien demokraattista ja siviilivalvontaa sekä kehittävänsä asevoimien yhteensopiavuutta Nato- ja PfP-kumppanuusmaiden joukkojen kanssa. Edelleen perustettiin erityinen työryhmä asevoimien reformia varten. Naton jäsenyysskin on ollut ajoittain mukana Ukrainan poliittisessa retoriikassa – ensimmäisen kerran Naton kokouksessa Puolassa kesällä 1996³⁶.

Yhteistyö Naton kanssa on ollut myös tuloksellista, mistä huomattavan taloudellisen tuen lisäksi esimerkkeinä ovat kumppanuus WEU:ssa, yhteistyöohjelmat Naton kanssa ja Naton-edustuston perustaminen Kiovaan huhtikuussa 1999³⁷. Lisäksi asevoimien osallistumisen Naton PfP-toimintaan ja -harjoituksiin, joissa keskitytään rauhanturvatoiminnan harjoitteluun pienessä mittakaavassa, on nähty tuovan Ukrainalle ”poliittista osinkoa” mutta jättävän todellisuudessa varjoonsa asevoimienkin yleisesti kehnon tilan³⁸.

Tosin voidaan asettaa kysymys siitä, oliko Ukrainan sisäpoliittiset ongelmat painavimpia, mitä tulee kysymysten ratkaisuun Venäjän kanssa. Sisäiset kiistat olivat joka tapauksessa yhtenä syynä siihen, että mainitun ulkopoliittisen julistuksen korvannut ensimmäinen kansallisen turvallisuuden konsepti vahvistettiin vasta tammikuussa 1997, siis sen jälkeen kun perustuslaki oli vahvistettu kesällä 1996. Olisi voinut odottaa, että myös sotilasdoktriini olisi

samalla revisioitu. Sen uudistamiseen oli ollut tarpeita jo useita vuosia, mistä alkanut keskustelu voidaan ajoittaa pohjautuvaksi Venäjän Tshetshenian ensimmäiseen kampanjaan. Doktriinin uudistamista on tosin tehty ja virallisesti on ilmoitettu, että se julkaistaan vuonna 1998, 1999 ja 2000. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut puhtaasti sisäpoliittisista syistä³⁹.

Sotilaallista yhteistyötä Venäjän kanssa on pyritty koordinoimaan marraskuussa 1995 solmitun sotilaallisen yhteistyösopimuksen mukaisesti, jolla jatkettiin suhteiden kehittämistä jo 23.6.1992 sovitulla tavalla. Sopimuksen mukaan sotilasalan yhteistyön periaatteina ovat tasa-arvoisuus, kumppanuus ja keskinäinen etu. Osapuolet kehittävät sotilaallista yhteistyötä ja koordinoivat ponnistelujaan asevoimiensa kehittämiseksi. Näistä esimerkiksi mainittakoon olemassa olevien viestiyhteyksien ja automaattisten johtamisjärjestelmien kehittäminen, keskinäisen aseistukseen ja kalustoon liittyvän dokumentaation vaihto sekä asevoimien joukkojen välisten viesti-, tele-, lähetti- ja postiyhteyksien turvaaminen. Edellytettiin lisäksi, että puolustusministeriöt laativat erilliset sopimukset liikekannallepanoasioista, ilmapuolustuksesta, ilmatilan käytöstä, ilma- ja laivaliikenteestä, kuljetuksista sekä sotilastiedustelusta.⁴⁰

31.5.1997 Venäjän kanssa solmitun sopimuksen ystävyydestä, yhteistyöstä ja kumppanuudesta mukaan osapuolet ”kunnioittavat toistensa itsenäisyyttä, alueellista eheyttä sekä vahvistavat rajojensa loukkaamattomuuden ja sitoutuvat olemaan solmimatta sopimuksia, jotka on suunnattu toista vastaan. Osapuolet eivät salli alueensa käyttöä toisen osapuolen turvallisuutta heikentävällä tavalla ja edesauttavat kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän kehittämistä Euroopassa, YK:n rauhanturvaroolin lujittamista ja alueellisten turvallisuusmekanismien toiminnan tehostamista”.⁴¹ Mikäli syntyy ”tilanne, joka uhkaa tai rikkoo rauhaa tai koskettaa toisen osapuolen kansallista turvallisuutta, suvereniteettia ja alueellista eheyttä, osapuoli voi kääntyä toisen puoleen ehdotuksella viipymättä ryhtyä asianmukaisiin konsultaatioihin. Osapuolet ryhtyvät tarvittaessa yhteen sovitettuihin tai yhteisiin toimiin tilanteen ratkaisemiseksi”. Sopimuksen ratifiointi vei tosin kaksi vuotta aikaa ja astui voimaan vuonna 1999, mikä ei kuitenkaan ollut esteenä käytännön toimien aloittamiselle jo aiemmin⁴².

Sopimus oli selkeä poliittinen ja sotilaallinen myönnytyks Venäjälle, koska Ukrainan perustuslaki kieltää ulkomaiset joukot Ukrainan maaperällä. Sopimuksella kuitenkin Ukraina de jure tunnusti venäläisen de facto sotilaallisen läsnäolon. Turvallisuus- ja puolustusneuvoston sihteerin mukaan kyseinen perustuslain pykälä tulee voimaan vasta 20 vuoden päästä⁴³, siis sen jälkeen kun aiemmin solmitun sopimuksen Mustanmeren laivastosta on mahdollisesti määrää raueta.

Ukrainan ja Venäjän politiikassa on ollut nähtävissä lähentymistä vuoden 2000 jälkeen siinä mielessä, että maiden suhtautuminen Naton laajentumiseen on viime aikoina ollut jokseenkin samanlaista. Molemmat maat lähtevät periaatteesta, jonka mukaan valtioilla on oikeus tehdä omia päätöksiä turvallisuuspoliittisen linjansa suhteen. Vuonna 2001 vaikutti siltä, että muutos suhteissa oli todellakin tapahtunut. Venäjän puolustusministeri vieraillessaan Ukrainassa tammikuussa 2001 ilmoitti, että Ukraina on mitä tärkein Venäjän strateginen kumppani ja yhteistyö sotilaallisella alalla on yksi prioriteeteista Venäjän ulkoisissa suhteissa⁴⁴.

Maaliskuussa 2002 Ukrainan parlamenttivaalien alla presidentti Putin toteasi, että Venäjällä vallitsee yleiskansallinen konsensus siitä, että suhteita Ukrainaan pitää kehittää, mihin hän toivoi vastavuoroisuutta Ukrainan taholta. Ukrainan poliittinen konsensus ei ilmentynyt ainakaan tässä asiassa, vaikka Ukrainan turvallisuus- ja puolustusneuvoston sihteeri Martshukin mukaan maiden välisissä suhteissa ei ole vakavia ristiriitoja, jotka häiritisivät strategista kumppanuutta millään alueella. Martshuk tosin tunnusti, että Ukraina ei aina täytä laadukkaasti solmimiaan sopimuksia, minkä johdosta Ukrainassa olisi oltava vähän ”aktiivisempi”.⁴⁵

Ukrainan turvallisuus- ja puolustusneuvostossa toukokuussa 2002 tehty, kohuakin herättänyt päätös hakea Naton jäsenyyttä vaikuttaa melko selkeältä ilmentymältä sisäpoliittisesta valtakamppailusta. Siten tapaus on Ukrainalle perinteinen.⁴⁶ Päätös voidaan myös nähdä ”vastavetona” Tashkentin turvallisuussopimuksen kehittämiseksi. Ukrainan turvallisuusneuvoston sihteeri Martshuk toi esille, että ”Ukraina haluaa tietää, ettei sen selän takana ole tekeillä mitään sopimuksia Naton ja Venäjän kanssa Ukrainaa koskettavista asioista”. Kesäkuun alkupäivinä hän lausui nimenomaisesti sen, että kyseisen tason linjanvalinnat edellyttävät parlamenttikäsittelyä ja joka tapauksessa Ukrainalta käytännön uudistustoimenpiteitä.⁴⁷

3 SLAAVILAISTEN IVY-MAIDEN SOTILAALLINEN YHTEISTYÖ

3.1 Valko-Venäjä ja Venäjä

IVY:n perustamisen yhteydessä joulukuussa 1991 Venäjä, Valko-Venäjä, Ukraina ja Kazakstan sopivat yhteisistä toimista ydinaseita koskien. Sopimuksen mukaan IVY:n yhteisiin asevoimiin kuuluvat ydinaseet puolustavat IVY-maiden kollektiivista turvallisuutta. Samassa yhteydessä Valko-Venäjä ja Ukraina sitoutuivat liittymään ydinsulkusopimukseen. Loppuvuodesta 1991 sopimusta laajennettiin koskemaan kaikkia IVY-maita ja helmikuussa 1992 määriteltiin strategisten voimien asema osana IVY:n yhteisiä asevoimia. Käy-

tännössä tuolloin yksimielisyys maiden kesken kuitenkin päättyi tuolloin ja myös ydinaseiden osalta siirryttiin kahdenvälisiin neuvotteluihin ja yleisesti entisen Neuvostoliiton asevoimien ”yksityistäminen” alkoi.

Lähtökohtana IVY:tä perustamisessa oli, että valtioilla oli oikeus muodostaa kansallisiin asevoimiin. Valko-Venäjälle jäi perintönä Valko-Venäjän sotilaspiiriltä noin 100 000 sotilasta ja jonka alueella oli lisäksi noin 150 000 sotilasta ylijohdon joukkoja. Valko-Venäjän joulukuussa 1992 hyväksytty sotilasdoktriini julisti nimenomaisesti, että maa oli puolueeton, pidättäytyi liittymästä mihinkään sotilaallisiin liittoihin ja toisti pyrkimyksen ydinasettomuuteen. Nämä olivat perusteita sille, ettei Valko-Venäjä liittynyt toukokuussa 1992 Tashkentin sopimukseen IVY:n kollektiivisesta turvallisuudesta.

Sotilaspoliittinen yhteistyö – yksipuoliset turvallisuustakuut?

Tashkentin sopimuksen asemesta Venäjä ja Valko-Venäjä solmivat 20.7.1992 perustavaa laatua olevan puitesopimuksen sotilasalan toiminnan koordinoinnista.⁴⁸ Huolimatta siitä, että sopimus oli siirtymäkauden asiakirja, se antoi sopimusosapuolille turvallisuustakuut. Sen mukaan maat eivät salli, että kolmas osapuoli käyttää sopimuskumppanin aluetta yleensä ja erityisesti aggressioon toista vastaan. Lisäksi osapuolet sitoutuivat olemaan auttamatta kolmatta osapuolta toista vastaan sekä toimivat YK:n ja ETY-järjestön periaatteiden mukaisesti mahdollisen konfliktin ratkaisemiseksi. Jos osapuoleen kohdistuu hyökkäysuhka, maat aloittavat konsultaatiot kahden- ja monenkeskisten sopimusten mukaisesti. Täten jälkeen vaikutti ilmeiseltä, että nimenomaan Valko-Venäjä edellytti turvatakuuta ja muita järjestelyjä kompensatioksi siitä, että taktiset ja strategiset ydinaseet oli määrä siirtää Venäjälle. Valko-Venäjä liittyi Tashkentin sopimukseen syksyllä 1993.

Muuttuneessa sotilaspoliittisessa tilanteessa valtiot solmivat 21.2.1995 poliittisen sopimuksen ystäväyydestä, hyvästä naapuruudesta ja yhteistyöstä, joka sisälsi myös turvallisuustakuuvelvoitteita.⁴⁹ Sopimuksen mukaan osapuolet kehittävät ystävällisiä suhteitaan eri aloilla suhteitaan kansallisen suvereniteetin ja alueellisen eheyden pohjalta. Osapuolet koordinoivat ulkopoliittisen toimintansa erityisesti kollektiivisen turvallisuuden alalla Euroopassa ja maailmassa. Aseellisen hyökkäyksen tapahtuessa toista osapuolta vastaan, maat konsultoivat ja ryhtyvät muihin toimiin ottaen huomioon mm. Tashkentin turvallisuussopimuksen velvoitteet. Tämän lisäksi maat pidättäytyvät osallistumasta tai tukemasta kaikkia toimia, jotka on suunnattu toista osapuolta vastaan ja sitoutuvat olemaan solmimatta mitään toista osapuolta vastaan suunnattua sopimusta. Osapuolet eivät salli alueensa käyttöä toista osapuolta heikentävällä tavalla. Sopimuksessa kosketeltiin myös yleisesti sotilaallista yhteistyötä, mikä edellytti erillisiä sopimuksia.

Valtioliittoon tähtäävien sopimusten mukaisesti 22.1.1998 Liiton korkeimmassa neuvostossa vahvistettiin konsepti yhteisestä puolustuspolitiikasta, jossa määritellään tärkeimmät periaatteet ja suuntaviivat puolustuspolitiikalle, järjestelyille liittovaltion aseelliselle puolustamiselle ulkoista uhkaa vastaan sekä yhteisiin toimiin ryhtymiselle tarvittaessa valtioiden suvereniteetin ja itsenäisyyden uhan ennaltaehkäisemiseksi.⁵⁰ Täten sotilaspoliittiset perusteet sotilaalliselle yhteistyölle olivat olemassa. Venäjän presidentti antoi lisäksi määräyksen kyseisen konseptin edellyttämiin toimiin ryhtymisestä⁵¹, minkä johdosta osittain sotilaallinen yhteistyö sai yleensäkin uutta puhtia. Lokakuussa laadittiin esimerkiksi sotilaallinen toimintasuunnitelma vuodelle 1999, suunnitelma puolustustilauksen laatimiseksi ja sovittiin alueellisen voimaryhmän infrastruktuurin liittyvistä järjestelyistä.

Strategiset ydinaseet – yhteistyötä ja kompensatiota

”Kaupankäynti” strategisista ydinaseista jatkui. Valko-Venäjän osalta Venäjä solmi sopimuksen heinäkuussa 1992 sen alueelle väliaikaisesti ryhmitetyistä strategisista voimista. Ne oli tarkoitettu IVY:n etujen suojaamiseen ja valtiot huolehtivat niiden taisteluvalmiudesta yhteistoiminnassa IVY:n yhteisten asevoimien ylijohdon kanssa. Niihin kuuluva johtamisjärjestelmä ei kuulunut Valko-Venäjän asevoimiin. Ylläpitokustannuksista ja huollosta vastasi Venäjä. Strategiset voimat oli tarkoitus siirtää Venäjälle seitsemän vuoden kuluessa Venäjän laatiman suunnitelman mukaisesti.⁵²

Samassa yhteydessä Venäjä ja Valko-Venäjä laativat joukkoluettelon, jossa määriteltiin Valko-Venäjällä väliaikaisesti olevat strategisten ohjusjoukkojen ja strategisiin voimiin kuuluvien muiden puolustushaarojen yhtymät ja joukko-osastot⁵³. Tämä edellytti, että lähinnä sotilasteknisen yhteistyön ja henkilöstön koulutuksen säilyttämistä ennallaan. Lisäksi osapuolet koordinoivat yhteistoiminnan strategisten voimien johtamisen osalta ja säilyttivät ennallaan sotilaallisten tietojen vaihtamiseen ja ilmatilan käyttöön liittyvät järjestelyt. Samoissa varuskunnissa toimivien joukkojen rahoitus suoritetaan maksuosuuksilla, kun taas Venäjä vastaa strategisten voimien rahoituksesta.

Vasta 24.9.1993 maat pääsivät sopimukseen Venäjän strategiaan voimiin kuuluvien väliaikaisesti Valko-Venäjän alueelle ryhmitettyjen sotilaallisten joukkojen asemasta.⁵⁴ Tällöin Valko-Venäjä lupautui takaamaan joukkojen toimintaedellytykset ja Venäjä puolestaan otti vastuulleen ydinturvallisuuden. Sopimuksen mukaan Venäjän joukkojen vahvuus säilytetään sopimushetken tasolla siihen asti, kunnes joukot vedetään Venäjän alueelle. Valko-Venäjä myöntyi siihen, että palvelusta eroavat ovat oikeutettuja kansalaisuuden hakemiseen sekä eräisiin muihin etuisuuksiin.

Strategisten ydinaseiden siirtämisestä Venäjälle päästiin osittaiseen sopimukseen syksyllä 1993, jolloin Valko-Venäjä siis liittyi Tashkentin turvallisuusso-
pimukseen. Esimerkkinä valtioiden intresseistä ja tavoitteista oli sopimus 18.
erillisen ilmaosaston siirtämisestä Venäjän asevoimiin. Valko-Venäjä sitoutui
luovuttamaan ilmaosaston Venäjän asevoimien käyttöön ja Venäjä puolestaan
sen siirtoon maaperälleen 30.12.1994 mennessä ja luovutti vastineeksi pää-
asiassa lentokoneiden varaosia.⁵⁵

Strategisen asejärjestelmän toimintaedellytykset täydentyivät edelleen tam-
mikuussa 1995, jolloin maat solmivat 25 vuotta voimassa olevan sopimuksen
Valko-Venäjällä sijaitsevan Baranovitshin ohjushyökkäyksen ennakkovaroi-
tuskeskuksen rakennustöiden loppuunsaattamisesta, käytöstä ja ylläpidosta.⁵⁶
Sopimus solmittiin vaihtokaupalla, jolla Venäjä sai keskukselle tarvittavat toi-
mintaolosuhteet ja Valko-Venäjä puolestaan Venäjän ampumakenttien käyt-
töoikeuksia, ilmatilannekuvaa ja ilmapuolustuksen johtamispaiikkojen edel-
lyttämää kalustoa. Samassa yhteydessä solmittiin vaihtokauppasopimus Vi-
leikan viestikeskukseen käytöstä ja ylläpidosta 25 vuoden ajaksi.⁵⁷

Valko-Venäjän politiikka jatkoi samoilla linjoilla. Toisaalta lienee selvää,
että Venäjän Tshetshenian ensimmäinen sotilaskampanja, Aleksandr Lukash-
enkon valinta presidentiksi ja Naton alkava muutos edesauttoivat yhteistyön
tiivistymistä, sillä vuoden 1995 ystävyyssovimuksen solmimisen yhteydessä
sovittiin lentokenttien ylläpidosta, Venäjän ilmavoimien tukeutumisesta sekä
puolustusteollisuuden laitosten keskinäisestä käytöstä⁵⁸.

21.5.1995 maat sopivat strategisia voimia koskevista aserajoitus- ja val-
vontasopimusten toteuttamisperiaatteista ja menettelytavoista – strategiset
ydinaseethan olisi tullut siirtää Venäjälle 25.7.1995 mennessä. Heinäkuun 1995
alussa presidentti Lukashenko kuitenkin ilmoitti keskeyttäneensä siirrot pe-
rustelleen asiaa sillä, että se on ”turhaa” maiden yhdistymisen johdosta.⁵⁹ Ti-
lanne ratkesi joulukuussa 1995, jolloin puolustusministeri Gratshov solmi lu-
kuisia sotilaallisia sopimuksia yhteistoiminnan, sotilaskoulutuksen, ilmapuo-
lustuksen, ja sotilaskaluston osalta. Kesäkuussa 1996 Valko-Venäjän puolus-
tusministeri puolestaan ilmoitti, että kaikki strategiset joukot ja aseet luovute-
taan Venäjälle 1996 loppuun mennessä, mikä sitten tapahtuikin marraskuussa
1996.

Ilmapuolustus – alueellinen järjestelmä

Sotilaallisen toiminnan koordinaatiosopimuksen ja Tashkentin sopimuksen
toimeenpano Valko-Venäjän osalta eteni rauhallisesti. Yhtenä Valko-Venäjän
yhteistyön lähtökohtana oli, että ilmapuolustus on kehitettävä alueelliseksi.
IVY:n avaruus- ja ilmapuolustusjärjestelmän kehittämiseen liittyen Valko-
Venäjä ja Venäjä olivat helmikuussa 1994 sopineet ilmapuolustusjoukkojen

yhteistoiminnasta kahdenvälisesti⁶⁰. Huolimatta siitä, että IVY:tä pyrittiin kehittämään puolustusliiton suuntaan, Valko-Venäjän vaatimus alueellisuudesta kirjattiin sopimusasiakirjoihin IVY:n yhteisen ilmapuolustusjärjestelmän muodostamisesta 10.2.1995⁶¹. IVY:n yhteisen ilmapuolustusjärjestelmän tehtäviksi määritettiin rajojen vartiointi ilmatilassa, ilmatilan käytön yhteinen valvonta, ilma- ja avaruustilanteen seuraaminen, ennakkovaroitus ohjus- ja ilmahyökkäyksestä sekä ilmapuolustusjoukkojen yhteinen toiminta ilma- ja avaruushyökkäyksen torjumiseksi.

Kalustotoimituksiin Valko-Venäjälle ja ylläpitoon liittyvistä erimielisyyksistä huolimatta järjestelmä alkoi toimia vuoden 1995 lopulla, jolloin kokonaistoimintaa oli testattu kaikkien IVY-maiden alueella. Erityisesti Balkanin tilanteen kiristyessä 1998 ja varsinkin keväällä 1999 Venäjä ei pitänyt aivan kirjaimellisesti kiinni kalustotoimitusten kompensatioperiaatteesta. Oletettavaa kuitenkin on, ettei suuria teknisiä ongelmia järjestelmän toimintakuntoon saattamisessa ollut, vaan ongelmat ovat olleet lähinnä poliittisella tasolla. Järjestelmän kehittäminen eteni erityisesti Valko-Venäjän osalta, joka aloitti yhteisen taistelupäivystyksen Venäjän ja Kazakstanin kanssa huhtikuun 1996 alusta⁶².

Tämä ei kuitenkaan poistanut sitä epäsuhtaa, mikä on olemassa vielä tänäänkin. Valko-Venäjän sotilaita ei voida ryhmittää tai käyttää taistelu tehtäviin valtion rajojen ulkopuolella. Tilanne johti siihen, että 16.11.2001 solmittiin Venäjä ja Valko-Venäjä solmivat sopimuksen Liittovaltion ilmatilan yhteisestä vartioinnista ja yhtenäisen alueellisen ilmapuolustusjärjestelmän luomisesta osana IVY:n yhdistettyä ilmapuolustusjärjestelmää⁶³. Rauhan aikana järjestelmä huolehtii ilmatilan valvonnasta ja vartioinnista sekä ilmaliikenteen valvonnasta. Tarvittaessa perustetaan koalitioryhmittymä, johon kuuluvat erikseen määrätyt Valko-Venäjän ja Venäjän läntisen strategisen suunnan ilmapuolustusyhtymät ja joukko-osastot.

Sopimuksen mukaan järjestelmän (ilmapuolustusalueen) komentajan nimitää liittovaltion Korkein valtakunnan neuvosto. Rauhan aikana toiminnassa oleva operatiivinen ryhmä jatkaa tehtäviään myös sodan uhatessa. Täten komentajan nimitystä ei ole odotettavissa rauhan aikana. Esillä olleen sopimusluonnoksen mukaan järjestelmän johto toimisi Minskissä ja sen komentajana olisi Valko-Venäjän ilmapuolustusjoukkojen (tai ilmavoimien) komentaja. Tätä ajatusta tukee se, että Valko-Venäjän ilmapuolustusjoukot ja ilmavoimat on yhdistetty yhdeksi puolustushaaraksi vuonna 2001⁶⁴.

Ryhmittymään kytketään Valko-Venäjän ilmapuolustus kokonaisuudessaan sekä osia Moskovan sotilaspäivien ilmapuolustuksesta. Vuosina 2000 – 2001 toimeenpantujen harjoitusten perusteella siihen osallistuu myös osia Venäjän 6. ilmapuolustusarmeijasta sekä Itämeren laivaston ja Kaliningradin

alueen joukkojen ilmapuolustus⁶⁵. On selvää, että järjestelmän on oltava yhteensopiva teknisesti koko IVY:n puitteissa ja sen toiminta koordinoitava sen sotilaallisen yhteistyön esikunnassa.

Maavoimat – alueellinen voimaryhmä

Vuoden 1996 yhteisösopimuksen – vaikka se vuonna 1999 raukesikin – edellyttämällä tavalla alkoi käytännön sotilaalliset valmistelutyöt. Venäjän puolustusministeriö hyväksyi osaltaan helmikuussa 1997 konseptin yhteisestä puolustuspolitiikasta maiden välille, joka tosin liiton puitteissa vahvistettiin vasta vuotta myöhemmin. Aiesopimus alueellisesta joukkojen käytöstä oli aikaansaatu jo vuonna 1995⁶⁶. Yhteisymmärrykseen alueellisen joukkoryhmittymän muodostamisesta päästiin kuitenkin huhtikuussa 1999 puolustusministeri Sergejevin Valko-Venäjän vierailun aikana. Joulukuussa 1999 liittosopimuksen solmimisen yhteydessä alueellisen voimaryhmän muodostamisesta varsinaisesti sovittiin.

Samassa yhteydessä uudistettiin erilliset sopimukset sotilaallisesta yhteistyöstä ja sotilaallisen turvallisuuden yhteisestä takaamisesta alueellisesti. Nämä ovat perustana yhteistyölle, jossa tarkoituksena on liittovaltion aseellinen suojaaminen, alueellisen voimaryhmän muodostaminen ja sen käytön suunnittelu. Valtiot totesivat siis yhteiset toimet välttämättömäksi alueellisen turvallisuuden kannalta. Sopimuksia kehitetään määrittämällä alueellisen joukkoryhmittymän kokoonpano, johtamisjärjestelyt sodan aikaa varten sekä rauhan yhteistoimintajärjestelyt siihen kuuluville joukoille⁶⁷.

Alueellisen voimaryhmän tehtävät edellyttävät valmisteluja. Näiden osalta vuonna 2000 laadittiin yhteinen ohjelma, jossa käsitellään liikekannallepanon edellyttämiä toimia vuoteen 2005. Tämän perusteella Valko-Venäjä osallistui Venäjän asevoimien strategiaan esikunta- ja johtamisharjoituksiin. Lokakuussa 2000 Venäjän yleisesikunta-akatemiassa toimeenpantiin esikunta- ja johtamisharjoitus, jossa erityisesti tarkasteltiin yhdistetyn joukkoryhmittymän (voimien) käyttöä. Valko-Venäjällä toimeenpantiin samaan aikaan yli 2000 sotilasta käsittävä sotaharjoitus⁶⁸.

Rauhan aikana voimaryhmään kuuluvien joukkojen hallinnosta, koulutuksesta ja valmiudesta vastataan kansallisesti. Sotilaspoliittisen tilanteenarvioinnin perusteella tehtävällä poliittisella päätöksellä se voidaan siis aktivoida. Kokoonpanon osalta on esitetty, että siihen on tarkoitus kuulua Valko-Venäjän asevoimien joukot sekä osia Moskovon sotilaspiirin ja Kaliningradin alueen joukoista.⁶⁹ Voidaan olettaa, että Valko-Venäjä ja Kaliningrad ovat osa Venäjän läntistä strategista suuntaa. Eräiden arvioiden mukaan yhteisen voimaryhmän vahvuus on noin 300 000 sotilasta käsittäen kaikkia aselajeja ja puolustushaaroja.

Johtamiseen liittyvät kysymykset ratkaistaan voimaryhmää aktivoitaessa. On oletettavaa, että lähtökohtaisesti ratkaisu on jo olemassa, joskin ei välttämättä täysin loppuun selvää. Valko-Venäjä on esittänyt, että voimaryhmän johto tulisi olemaan yhteinen. Todennäköisesti johtorakenne muodostetaan Valko-Venäjän maavoimien esikunnan pohjalta, joka perustettiin vuoden 2001 lopulla. Sen sijaan kysymys voimaryhmän komentajan kansallisuudesta on vaikeampi asia. Kaiken kaikkiaan järjestely kuitenkin muistuttaa paluuta runsaan kymmenen vuoden takaiseen Valko-Venäjän sotilaspiiriin ja kollektiiviseen puolustukseen⁷⁰.

Sotatekninen yhteistyö – keskinäisriippuvuus?

Vuodelta 1992 olevan asevoimien huoltosopimuksen mukaan aseiden ja muun sotilaskaluston kehittäminen, tuotanto, toimitukset ja asevoimien huolto toteutetaan yhteen sovitettujen tilausten mukaisesti kansallisten puolustusbudjettien lukuun. Tuotantojärjestelmä oli määrä säilyttää sekä tuotteiden laatumääritykset, tieteellistekniset työt ja kokeilutoiminta tapahtuvat sopimus pohjaisesti.⁷¹ Siirtyminen kustannusperusteisiin hankintoihin sekä tullien ja lisenssimaksujen käyttöönotto aiheutti sen, että Valko-Venäjän osuus kokoonpanotoimituksista Venäjälle laski muutamassa vuodessa noin viidenneksestä alle 8 %:iin. Lokakuussa 1993 solmitun hallitusten välinen sopimuksen maiden välisestä sotateknisestä yhteistyöstä olisi pitänyt olla perusasiakirja yhteistyölle. Se olisi noudattanut mainitun huoltosopimuksen linjaa sopimusperusteisuudesta, mutta astui voimaan vasta huhtikuussa 1997⁷².

Kuitenkin 20.5.1994 solmittiin yhteistyömuodoiltaan ja -aloiltaan samansisältöinen sopimus, joka oli voimassa ainoastaan toukokuuhun 1997 asti. Yhteistyö käsitti sotilaskaluston kehittämistä ja tuotantoa, näihin tarvittavan materiaalin toimituksia sekä erilaisten sotilaallisten palvelusten antamista. Lisäksi mainitut tullit ja lisenssimaksut poistettiin sekä laskutuksesta sovittaisiin erikseen.⁷³ Valko-Venäjän tietyt puolustusteollisuuden yritykset vaikuttavat olevan edelleen lähes monopoliasemassa IVY:ssä⁷⁴. Näyttäisi siltä, että todennäköinen selitys väliaikaiselle sopimukselle on se, että Venäjä oli aloittanut valmistautumisen Tshetshenian ensimmäiseen kampanjaan.

Vuosina 1992 – 1996 Valko-Venäjän varainhankinta perustui Neuvostoliitolta perityn kaluston myyntiin. Tultaessa sittemmin 2000-luvulle ylijäämäkalusto oli käytännössä myyty loppuun⁷⁵. Tästä huolimatta 1990-luvulla Valko-Venäjä ei ole hankkinut asevoimilleen uutta kalustoa tai aseistusta. Ongelmia on ollut myös kaluston peruskorjaamisessa ja modernisoinnissa. Valtio-liittohankkeeseen liitettiin myös sotilastekninen yhteistyö – esimerkiksi vuoden 1997 sopimus valtioliitosta edellytti puolustusteollisuuden uudistamista järjestelmänä siten, että se pystyisi vastaamaan liittovaltion ja talouselämän haasteisiin.

Tämän pohjalta sotatekninen yhteistyö maiden välillä vilkastui keväästä 1998 alkaen. Puolustuspolitiikan konseptin kehittämiseksi lokakuussa 1998 laadittiin suunnitelma yhteisen puolustustilauksen laatimisesta ja ohjelma sotateknisestä yhteistyöstä⁷⁶. Sotateknisen yhteistyön ensisijaisena kohteena on ollut ilmapuolustuskaluston kehittäminen. Esimerkiksi ”BUK”-kaluston modernisoinnin aloittamisesta tehtiin päätös syksyllä 1998. Sittemmin laadittiin myös yhteinen aseohjelma vuoteen 2005 asti.

Liittosopimuksen solmimisen jälkeen maat ovat päässeet yhteisymmärrykseen myös sotateknisen alan. Korkein valtioneuvosto vahvisti konseptin, jossa tavoitteena on luoda perusteet valtioiden yhteiselle puolustustilaukselle sekä alueellisen joukkoryhmän tekniselle huollolle. Kehittäminen on keskittynyt yhtäältä rakenteellisiin ja toisaalta tuotannollisiin kysymyksiin. Esimerkiksi helmikuussa 2000 perustettiin ensimmäinen tuotannollis-teollinen yhteenliittymä. Lähes 30 yritystä käsittävänä ”konsernina” se keskittyy ilmapuolustuskaluston (S-300PMU1) tuotantoon ja korjaukseen⁷⁷.

3.2 Arvioita ja johtopäätöksiä Venäjän ja Valko-Venäjän suhteesta

Vaikuttaa siltä, että lähes koko 1990-luvun Valko-Venäjä on pyrkinyt käymään poliittista kauppaa Venäjän kanssa. IVY:n perustajajäsenyydestä huolimatta keväällä 1992 Valko-Venäjän kansalliset intressit asettuivat etusijalle Venäjän suhteiden kehittämisessä eikä liittymiselle Tashkentin sopimukseen kollektiivisesta turvallisuudesta ollut tarpeita. Valko-Venäjä julistautui puolueettomaksi ja ydinaseettomuudesta sovittiin kansainvälisesti.

Sitoutumattomuudesta kansainvälisiin sopimuksiin ei sitä voinut moittia, mutta järjestelyt niiden toteuttamiseksi muuttuivat tulonlähteeksi Venäjän suunnasta. Valko-Venäjälle aiheutunutta sotilaallisen kapasiteetin ”menetystä” Venäjä kompensoi käytännössä yksipuolisilla turvallisuustakuilla ja käytännön toimilla. Strategisten ydinaseiden siirto edellytti Valko-Venäjän liittymistä kollektiiviseen turvallisuussopimukseen kansallisten reunaehtoien pysyessä muuttumattomana. Seuraavana ”korttina” otettiin käyttöön pyrkimys valtiolliseen yhdistymiseen Venäjän kanssa. Poliitikka oli tuloksellista, mutta silti Valko-Venäjän tuki Venäjän Tshetshenian sotilaskampanjalle oli lähinnä myötätuntoa. Geostrategisen tilanteen muutos Euroopassa, sodat Balkanilla ja Kaukasuksella kiihdyttävät selkeästi Venäjän ja Valko-Venäjän sotilaallistakin yhteistyötä – ilmeni selkeä riippuvuussuhde.

Valko-Venäjän sisäiset ”kaupankäyntiresurssit” näyttäisivät kuitenkin lähestyvän loppuaan. Jäljellä on mainittu puolueettomuus, joka on perusteena yksipuoliselle suhtautumiselle turvallisuustakuuvelvoitteisiin ja esteenä slaavilaiselle solidaarisuudelle. Valko-Venäjä käyttää epäsuoraa poliittista painos-

tusta Venäjän suuntaan. Tästä luopuminen ei todennäköisesti ole kovinkaan odotettavissa oleva asia ja sen hinta Venäjälle lienee korkea, mikäli sotilaspoliittinen tilanne Euroopassa säilyy jokseenkin nykyisellään. Valko-Venäjä ”ratsastaa” luottamuksella menneisyyden mieli- ja uhkakuviin. Tämän keinon vaikuttavuutta vähentää Venäjän ja Naton yhteistyön tiivistyminen.

Valko-Venäjän geostrateginen asema on mielenkiintoinen Venäjän intressien kannalta. Mikäli Naton laajentaminen toteutuu, lisää se paineita Venäjälle panostaa sotilaalliseen yhteistyöhön Valko-Venäjän kanssa, mutta erityisesti päinvastoin. Valko-Venäjällä ei nykyisen hallitsijansa aikana ole kai edes teoreettisia mahdollisuuksia yhteistyöhön lännen kanssa, vaan sillä on vain ja ainoastaan yksi ystävä, jos sitäkään. Tämän suhteen kestävyys edellyttää vähitellen vastavuoroisuutta. Toisaalta tällainen ehdollisen sotilaallisen integraation malli voi olla normaalioloissa myös toimiva ja esimerkillinen muille IVY-maille. Valko-Venäjän argumenttina on nimenomaan se, että kansallinen itsenäisyys ja sotilaallinen yhteistyö tai sotilaallinen liittoutuminen eivät ole toisiaan poissulkevia tekijöitä.

Liittovaltiokehityksen osalta poliittisen vallanjaon määritykset ovat lopullista muotoilua vailla. Sotilaallisella alalla yhteistyö on kuitenkin vireää ja tuloksellista, erityisesti yhteisen ilmapuolustusjärjestelmän kehittämisessä ja maavoimien integraatiossa alueelliseksi organisaatioksi. Tätä on edistänyt jossain määrin Valko-Venäjän merkitys aseteollisena tuottajana, mikä ei kuitenkaan pitkällä tähtäimellä ole pysyvää. Aiheutuu välttämättömyys yhteistyöhön ja riippuvuuteen Venäjältä.

Vaikuttaa siltä, että Venäjä on jossain määrin riippuvainen Valko-Venäjän aseteollisuuden tuotteista ja palveluista. On kuitenkin selvää, että maiden asevoimat ovat yhteensopivia niin henkilöstön, teknologian kuin sotataidonkin osalta. Sotilaallisen yhteensopivuuden testaaminen on suunnitelmallista ja voidaan siten olettaa, että valtioliiton puitteissa operatiiviset ja alueelliset sotasuunnitelmat on laadittu pahimman vaihtoehdon varalle. Valko-Venäjä on kuitenkin ”vapaamatkustaja”, joka ottaa vastaan sotilaallista apua, mutta ei ole valmis sitä antamaan. Erityisesti tätä kysymystä tarkoitetaan silloin, kun esiintyy mainintoja valtioiden lainsäädännön yhtenäistämisestä. Järjestelynä se ei kuitenkaan voi olla pysyvä.

On luonnollista, että sotilasorganisaatio valmistautuu pahimman vaihtoehdon varalle. Täten on oletettavissa, että sotilaallinen kanssakäyminen Venäjän ja Valko-Venäjän kesken loppuvuonna 2002 vilkastuu. Toisaalta, mikäli alueellisen sotilaallisen yhteistyön tai puolustusliiton komentajuudesta ei ole selvyyttä tai merkkejä, merkitsee se käytännössä sitä, että Venäjän ja Valko-Venäjän sotilasdoktriinit ovat todella puolustuksellisia. Tämä lienee ainakin Venäjän politiikan ja vallitsevan ”imagokampanjan” mukaista.

Valko-Venäjä ”ei saavuta yksin mitään” ja katsoo siten tarpeelliseksi yhdyttyä Venäjän kanssa. Kuitenkin niin kauan, kun Valko-Venäjä pitäytyy näennäisessä itsenäisyydessään ja ehdollisessa kollektiivisuudessaan, sen integroituminen Venäjään yhdeksi valtioksi on lähinnä teoreettinen mahdollisuus. Esteinä ovat nimenomaan valtopoliittiset syyt huolimatta siitä, että näkemykset poliittisenkin yhdentymisen tarpeesta ja halusta tuodaan toistuvasti julki. Vaikuttaa siltä, ettei Valko-Venäjä eikä varsinkaan Venäjä vaikuta halukkaalta kyseenalaistaa 1990-luvun aikana saavuttamaansa kansainvälisen toimijan statusta. Tämä koskee niin identiteettiä, kansainvälisiä turvallisuusjärjestöjä kuin asesääntelyä. Venäjän turvallisuuspoliittinen strateginen päämäärä ei ole alisteinen liittoutumiselle Valko-Venäjän kanssa, päinvastoin.

3.2 Ukraina ja Venäjä

Ukrainassa sijainneet II strategisen portaan joukot olivat vahvuudeltaan huomattavat. Perussy ristiriihiin maiden välillä syntyi Neuvostoliiton sotilaallisen perinnön jaosta ja haluttomuudesta sopia asevoimien kohtalosta kollektiivisesti IVY:n puitteissa. Neuvostoliiton hajottua Ukraina vaati itsenäisyyteensä vedoten ja IVY:n perustamissopimuksen mukaisesti kaikkien alueellaan olevien entisten Neuvostoliiton asevoimien joukkojen kansallistamista. Ukrainassa vallitsevan käsityksen mukaan IVY:lle alistettavia strategisia voimia olivat ainoastaan strategiset ydinasejoukot, mutteivät niitä tukevat yksiköt – Mustanmeren laivastosta ja ilmavoimista puhumattakaan.

Neuvostoasevoimien kansallistaminen alkoi virallisesti 5.4.1992, kun presidentti Kravtshuk antoi määräyksen Ukrainan asevoimien muodostamisesta. Määräys on nähtävä poliittisen linjauksen mukaisena, mutta myös reaktiona siihen, että taktisten ydinaseiden poistamisen katsottiin aiheuttavan turvallisuusvajeen Ukrainalle. Presidentti Kravtshukhan oli antanut määräyksen niiden siirron keskeyttämisestä maaliskuun puolivälissä. Kiista koski myös strategisia pommittajista, jotka Kravtshuk alisti Ukrainalle. Ydinaseiden poistamiseen Ukrainasta liittyi selkeästi taloudellinen motiivi.

Tilanteen johdosta Venäjä muutti linjaansa IVY:n yhteisten asevoimien kehittämisen suhteen ja aloitti toukokuun 1992 alussa kansallisten asevoimien perustamisen – olihan taktiset ydinaseet siirretty pois Valko-Venäjältä huhtikuun 1992 lopulla ja Ukrainasta 5.5.1992. Tämän jälkeen Ukrainan ja Venäjän ongelmat tavalla tai toisella liittyneet tavanomaisten aseistuksen jakoon sekä erityisesti Mustanmeren laivastoon ja strategisiin ydinaseisiin. Ukrainan ja Venäjän sitoutuminen toukokuussa 1992 TAE-sopimukseen johti siihen, että tavanomaiset joukot huomattavalta osin jäivät Ukrainan omaisuudeksi. Huolimatta siitä, että tapahtui mittavia kaluston siirtoja Venäjälle, Ukrainalle jäi kalustoa selkeästi yli oman tarpeen⁷⁸.

Mustanmeren laivasto – vuosikymmenen ongelma vai todellisen sopimuspalveluksen alku?

Huhtikuun 1992 määräyksen mukaisesti puolustusministeriö ryhtyi toimenpiteisiin merivoimien perustamiseksi Ukrainan alueelle ryhmitetyn Mustanmeren laivaston pohjalta. Kansallistaminen ja kiistat jatkuivat 3.8.1992 asti, jolloin päästiin sopimukseen periaatteista, joiden mukaan laivasto jaetaan kahden osaan. Tämä järjestely oli tarkoitus toteuttaa vuoteen 1996 mennessä, mihin asti Mustanmeren laivasto olisi molempien presidenttien johdossa.

Sopimus ei kuitenkaan johtanut käytännön tuloksiin, joten 17.6.1993 maiden välillä solmittiin uusi sopimus käytännön toimista Venäjän sotalaivaston ja Ukrainan merivoimien muodostamiseksi myöhemmin samana syksynä. Sopimuksen mukaan kaikki Mustanmeren laivaston yhtymät, kalusto ja aseistus sekä kustannukset jaetaan tasan maiden kesken. Siirtymävaiheen aikana laivaston tukeutuminen säilytetään yhteisenä, yksipuoliset toimet ovat kiellettyjä ja laivastoa johtaa komentaja presidenttien antamalla valtaoikeuksilla.⁷⁹

Sopimuksesta aiheutui se, että Mustanmeren laivasto ei ollut IVY:n yhteisten asevoimien alaisuudessa. Oli myös oletettavaa, että sopimuksen edellyttämä rahoitusvastuu oli liian suuri Ukrainalle. Tilanne johti siihen, että 3.9.1993 Massandrassa allekirjoitetulla pöytäkirjalla Mustanmeren laivasto kokonaisuudessaan Krimillä alistettiin Venäjän johtoon. Oleellista oli se, että Venäjä vastasi jatkossa kaikesta taloudellisesta ylläpidosta myös laivaston siitä osasta, joka kuului Ukrainalle. Ukrainan talousongelmat johtivat kuitenkin siihen, että huhtikuussa 1994 maat sopivat, että Ukrainan merivoimat ja Venäjän Mustanmeren laivasto tukeutuvat erillään ja Ukrainalle jää 15-20 % Mustanmeren laivaston aluskalustosta.⁸⁰

Kiistaa laivastosta ja sen tukeutumisesta ratkottiin seuraavan kerran 9.6.1995, jolloin solmitulla sopimuksella alukset jaettiin valtioiden kesken (Venäjälle 81,7 % ja Ukrainalle 18,3 % yhteensä noin 830 aluksesta) ja muu omaisuus 50/50 -periaatteella. Venäjän Mustanmeren laivaston päätukikohdaksi ja esikunnan sijaintipaikaksi määritettiin Sevastopol. Miehistölle ja upseeristolle annettiin oikeus päättää kummassa laivastossa jatkossa palvelee. Sopimuksessa määriteltiin edelleen, että turvallisuuden ylläpitämiseksi Mustallamerellä solmitaan erillinen yhteistoimintasopimus.⁸¹ Merkittävää oli se, että sopimuksessa jakoperiaatteita muutettiin. Ensimmäisen kerran sopimuksessa oli myös viittaus ”maiden välisten intressien yhtenevyyteen” ja turvallisuuteen Mustallamerellä. Sopimus ei kuitenkaan ratkaissut ongelmia kahden valtion laivastojen sijoittamisesta, johtosuhteista eikä Venäjän sotilaalliseen läsnäolosta Ukrainassa, mutta maiden välinen strateginen kumppanuus sai alkunsa⁸².

Ukrainalaisten mukaan sen hallussa oli 22.5.1996 laivaston omaisuutta selkeästi enemmän kuin sopimukset edellyttivät. Tilanne johti siihen, että loka-kuussa 1996 Venäjä keskeytti Mustanmeren laivaston jakamisen. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, että ei ollut sopimusta maiden välisten suhteiden kokonaisratkaisusta eikä laivaston yksityiskohtaisesta jakamisesta, Ukrainan yksipuolisilla toimilla, organisaatorakenteen muutoksilla ja taisteluvalmiuden häiriytymisellä Mustanmeren laivastossa⁸³. Ulkoministeri Primakov toikin esille Venäjän tavoitteen – pitkäaikaisen sopimuksen Sevastopolin vuokraamisesta Venäjän Mustanmeren laivaston päätukikohdaksi⁸⁴.

Suhteiden kokonaisratkaisuun liittyen 28.5.1997 solmittiin sopimukset Venäjän Mustanmeren laivaston asemasta Ukrainan alueella, mitä tosin edelsi Ukrainan taholta esimerkiksi panttaustoimia Venäjän omaisuuden suhteen. Sopimuspaketti käsittää kolme sopimusta: Mustanmeren laivaston asema ja toimintaehdot Ukrainan alueella, edelliseen liittyvät taloudelliset velvoitteet sekä yksityiskohtainen kiinteän ja irtaimen omaisuuden jako. Käytännössä nämä merkitsivät Ukrainan valtionvelan raukeamista ja sitä, että Venäjän vuodesta 1992 jatkunut de facto sotilaallinen läsnäolo Ukrainassa tiettyine oikeuksineen oli de jure sovittu. Ukraina vuokraa muun muassa osan Sevastopolin laivastotukikohdasta Venäjälle 20 vuoden ajaksi, 28.5.2017 asti. Laivaston laivat jaettiin yksityiskohtaisesti Ukrainalle, Mustanmeren laivastolle ja yhteiseen käyttöön tarkoitetuiksi. Yhteiseen käyttöön nimettiin yhteensä yli 100 taistelualusta ja –venettä sekä huomattava määrä apualuksia. Venäjän henkilöstövahvuus saa olla korkeintaan 25 000 sotilasta, joista vajaa 2 000 merijalkaväkeä ja ilmavoimien henkilöstöä.⁸⁵

Tulkinnanvaraisuudet sopimuksissa johtivat ongelmiin, jotka koskevat muun muassa kansainvälisen vierailuvaihdon järjestelyjä, Mustanmeren laivaston liikkumis- ja valvontajärjestelyjä Ukrainan aluevesillä, radiotaajuuksia, pääoman omistusta sekä laivaston henkilöstön sosiaali- ja eläketurvaa. Näitä on sittemmin pyritty eri sopimuksilla poistamaan. Käytännössä nykyään Ukrainan merivoimia ja Mustanmeren laivastoa johdetaan samasta paikasta, ne toimivat ja osin harjoittelevat yhdessä.⁸⁶ Vuodesta 1998 alkaen Ukrainan merivoimat ovat maiden välisen vuosisuunnitelman mukaisesti harjoitelleet yhdessä Mustanmeren laivaston kanssa ”Farvater mira” –harjoituksissa (”Rauhan väylä”). Ukrainan merivoimien ja Mustanmeren laivaston osalta näyttäisi siis lopultakin löytyneen yhteinen väylä, merimerkkien pystytyksen osalta ongelmia ilmenee jatkossakin – Ukraina esimerkiksi vaatii Venäjälle sovittua matruusimessia itselleen.

Strategiset ydinaset – Venäjälle pelote osamaksulla

Helmikuussa 1992 Ukraina liittyi strategisten voimien asemaa osana IVY:n yhteisiä asevoimia koskevaan sopimukseen. Tähän on nähtävä selityksenä

se, että strategisten voimien kokoonpano oli tarkoitus määrittää erikseen kunkin allekirjoittajamaan kanssa. Ukraina ei hyväksynyt sopimuksen jäsenmaksuosuuksia koskevia kohtia⁸⁷. Kahdenväliset neuvottelut kesäkuussa 1992 eivät tuottaneet muuta tulosta kuin sen, että osapuolet vahvistivat pyrkimyksensä sopimusten noudattamiseen. Erimielisyys johti siihen, että heinäkuussa strategisten voimien kokoonpanoa tarkistettiin ja myös sotilavasto katsottiin kuuluvaksi IVY:n strategisiin voimiin – ei siis Venäjälle.

Ydinaseen alistaminen IVY:lle oli alun perin Ukrainan itsenäisyyspyrkimysten kanssa ristiriidassa. Oli kuitenkin selvää, että Ukraina ei olisi pystynyt käyttämään asetta. Sillä oli kuitenkin teknisesti mahdollisuus häiritä niiden valmiutta tai käyttöä. Ydinaseiden tekninen valvonta ja huolto pääosin lankesikin Venäjän kustannettavaksi. Oli kuitenkin oletettavaa, että myös Ukraina koki tarvetta ydinaseiden poistamisen aiheuttaman turvallisuusvaheen kompensoimiseen – sehän tiesi ydinaseiden poistamisen olevan lähinnä ajan kysymys. Täten siitä olisi saatava mahdollisimman suuri kompensatio, minkä se myönsikin julkisesti marraskuussa 1992.⁸⁸

Ukraina onnistui kaupankäynnissään. Syyskuussa 1993 Venäjä ja Ukraina sopivat siitä, että Venäjän strategiset ohjusjoukot vastaavat ylläpitoon liittyvistä kustannuksista. Lisäksi Venäjä huolehtii Ukrainassa sijainneiden ydinkärkien hävittämisestä, niistä vapautuvan uraanin uudelleenjalostamisesta ja palauttamisesta polttoaineena takaisin Ukrainan ydinvoimaloihin.⁸⁹ Tosin Ukrainan taloudellisten pyrkimysten saavuttamisessa myös Yhdysvalloilla oli huomattava osuus⁹⁰. Lopputuloksena kuitenkin oli, että strategiset ydinkärjet oli siirretty Venäjälle 31.5.1996.

Strategiseen ydinasejärjestelmän ennakkovaroitusjärjestelmään liittyvä erimielisyys tuli esille jo keväällä 1992, jolloin Ukraina ei liittynyt sitä koskeviin sopimuksiin. Tämä siitäkin huolimatta, että infrastruktuuri tuolloin katsottiin kansalliseksi omaisuudeksi. Heinäkuussa 1992 järjestelmä määriteltiin yhteiseksi kokonaisuudeksi ja kukin järjestelmään kuuluva maa sitoutui takaamaan sen toiminnan kustannuksellaan. Ukraina ei kuitenkaan hyväksynyt sitä, että Venäjän puolustusministeriö ja asevoimat johtivat sen toimintaa.

Ukraina on kuitenkin riippuvainen avaruus- ja tutkavalvonnalla saatavasta informaatiosta, mikä tarkoittaa sitä, ettei se tosiasiallisesti ole ollut irtautumassa järjestelmästä eikä estämässä sen toimintaa. Riippuvuutta selittää se, että Ukraina liittyi sopimukseen avaruusohjelmien rahoituksesta ja sopimukseen sotilaallisista satelliittiyhteyksistä. Kiistat ennakkovaroitusjärjestelmän johtamisesta Venäjän ja Ukrainan välillä jatkuivat kuitenkin aina helmikuuhun 1997 asti. Tällöin solmittu sopimus merkitsi käytännössä keskinäisriippuvuuden vahvistumista ja molemminpuolisia myönnytyksiä⁹¹.

Kolmantena kohteena strategisia ydinaseita koskevassa maaottelussa olivat strategiset pommittajat ja niiden aseistus. Ukraina oli tietoinen siitä, että sen on luovutettava ne pois ennemmin tai myöhemmin. Kenelle, siitä ei ollut sopimusta. Taloudellisen hyötynäkökohdan lisäksi Ukraina käytti pommittajia panttina ja takuuna sille, että Venäjä ratifioi ystävyyssopimuksen ja Mustanmeren laivastoon liittyvät sopimukset⁹². Näin tapahtuikin syksyllä 1999, minkä jälkeen ratkesi myös ongelma strategisista pommikoneista – aloitettiin niiden siirto Venäjälle ja samalla kuoleutui jälleen osa Ukrainan energiaveloista Venäjälle.

Sotatekninen yhteistyö – vihaa ja rakkautta

Kiistoista huolimatta maat allekirjoittivat 26.5.1993 puitesopimuksen sotateknisestä yhteistyöstä. Sen mukaan maat pyrkivät molempia osapuolia hyödyttävään yhteistyöhön kehittämällä yhteistoimintaa sotilaskaluston kehittämisessä ja tuotannossa sekä toimittamalla toisilleen tarvikkeita ja palveluksia.⁹³

Tätä täydennettiin 18.11.1993 sopimuksella puolustusteollisuuden yritysten tuotannollisen ja tieteellisteknisen yhteistyön säilyttämisestä. Yhteistyö koskee muun muassa sotilaskaluston kehittämistä ja tuotantoa, näihin tarvittavan materiaalin toimituksia sekä sotilaallisen avun antamista. Sopimuksessa määriteltiin muun muassa se, että keskinäiset toimitukset ovat lisenssi- ja tullivapaita. Lisäksi osapuolet käyttävät yhteisesti ampumakenttiä, testauskeskuksia ja laboratorioita. Sen sijaan uusien aseiden ja sotilaskaluston kehittämisestä laaditaan erilliset sopimukset.⁹⁴ Perusta yhteisille lopputuotteiden kehittämiselle oli luotu, mistä esimerkkinä on ainakaan käynnistetty An-70 – kuljetuskoneprojekti. Lisäksi ne ovat perustana avaruusraketti- ja ohjuskaluston kehittämiselle⁹⁵.

Edelleen maat solmivat 8.2.1995 yksityiskohtaisen sopimuksen aseistuksen, sotilaskaluston, täydennys- ja varaosien keskinäisistä toimituksista sekä korjausten järjestelyistä ja sotilaallisista palveluista. Sopimus täydentää toukokuun 1993 sopimusta, mutta oli voimassa vuodet 1995 – 1996 jatkuen vuoden kerrallaan ellei sitä erikseen irtisanota. Korkeamman teknologian osalta sopimus solmittiin toistaiseksi, kun taas alemman tason tavaratoimitukset käsittivät kaksi vuotta. Vuosittaisista tavaratoimituksista on päästy sopimukseen esimerkiksi vuoden 1996 osalta, joka ukrainalaisten mukaan ei liity mihinkään suurempaan kokonaisuuteen⁹⁶.

Merkittävää oli se, että yksityiskohtainen sopimus solmittiin ajankohtana, jolloin Ukraina oli solmimassa sopimusta Pakistanin kanssa T-80 UD - panssarivaunuista ja jolloin Venäjä kävi sotaa Tshetsheniassa. Ukraina oli pystynyt ratkaisemaan jollain tavalla vaunukanuunan valmistukseen liittyneet

ongelmat, mutta on tullut esille, että Venäjällä oli osuus kyseisen vaunun valmistuksesta⁹⁷. Toisaalta yhteistyöhön liittyy sotilaspoliittinen ulottuvuus – Venäjän ”Rosvooruzhenije” keskeytti maaliskuussa 1997 täydennysosatoimituksensa Ukrainalle, minkä seurauksena Venäjän ja Ukrainan pääasekonsortiot pääsivät yhteisymmärrykseen käyttäytymisestä maailmanmarkkinoilla eräiden asetyyppien, erityisesti ohjusten ja panssarikaluston osalta⁹⁸.

On siis nähtävissä, että sotilaspoliittinen tilanne, ohjus- ja rakettikaluston tekninen käyttöikä, solmitut sopimukset sekä taloudellisuusnäkökohdat edellyttivät maiden välisen yhteistyön tiivistämistä. Tämän hallinnoimiseksi tammikuussa 1996 sovittiin pääministerien johtaman yhteistyökomission ja sen eri alakomiteoiden, mm. sotateknisen komitean, perustamisesta. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että osapuolten kesken vallitsee epäluottamuksen varjostama sekä riippuvuus- että kilpailusuhde. Epäluottamus käy ilmi sopimuksissa esiintyvissä Venäjän asettamista varaumista ja määräajoista Ukrainan toiminnan suhteen. Aseteollisuuden tuotteiden markkina-alueet aseille limittyvät nimenomaan Afrikassa ja Aasiassa. Kilpailu näyttäisi olevan ilmeistä nimenomaan panssarikaluston osalta. On esitetty, että Ukrainan puolustusteollisuus olisi edelleen huomattavan riippuvainen venäläisestä kollegasta, mutta myös päinvastoin. Vuonna 1998 mailla oli 12 keskinäistä sopimusta aseteknologian alalla alkaen globaalista käyttäytymisestä aina konkreettisiin tuotanto-ohjelmiin.⁹⁹

Käytännön tasolla yhteistyön lujittamiseksi ja toisaalta kilpailukyvyyn parantamiseksi on perustettu yhteisyrityksiä (konsortio) joko tietyille aseteknologian alalle tai projektikohtaisesti vuodesta 1999 alkaen. Molemmille tapauksille luonteenomaista on se, että tuotantoa tai projektia ei ole suunnattu pelkästään sisä- tai ulkomarkkinoille. Niitä on perustettu lähinnä lentokoneiteollisuuden, avaruusteknologian, elektroniikan sekä aseistuksen ja kaluston varaosien aloille. Tulevaisuuden näkymistä esimerkkeinä ovat hankkeet ilmapuolustuksen, tutkien, radiotekniikan ja elektronisen sodankäynnin aloilla.

Sotatekninen yhteistyö kuvastaa Ukrainan kiinnittymistä Venäjän ohella myös IVY:n toimintaan. Yhteistyökomissio pääsi vuoden 2001 lopulla sopimukseen Ukrainan ilmavoimien Mi-29 –koneiden sekä ilmapuolustuskaluston (S-300-, Buk- ja Oka-järjestelmät) modernisoinnista. Ilmapuolustuksen osalta Ukraina on sitoutunut päätökseen IVY:n yhteisen ilmapuolustusjärjestelmän kehittämisestä ja avun antamiseen tähän liittyen kansallisen lainsäädännön puitteissa. Puitteita ilmentää se, että Ukraina osallistui IVY:n ilmapuolustusharjoitukseen vuosina 1998 – 1999 tarkkailijana ja vuonna 2000 lento-osastolla, joka harjoitteli päivystystehtäviä IVY:n yhteisestä ilmapuolustusjärjestelmästä saadun informaation perusteella¹⁰⁰.

Yhteistyöstä merkkinä on myös se, että Venäjän puolustusministeriön arvioidaan olevan velkaa Ukrainalle noin 400 miljoonaa, mikä muodostuu puolustustilauksista sekä tutkimus- ja kehittämistöistä vuosilta 1997 – 1999, laivanrakennustoiminnasta ja ennakkovaroitusjärjestelmän ylläpidosta. Ukrainan pääministeri onkin todennut, että sotilaallinen ja sotatekninen yhteistyö Venäjän kanssa on erottamaton osa Ukrainan ulkopoliittikkaa. Puolustusministeri on puolestaan ehdottanut, että perustetaan venäläis-ukrainalaisen hävittäjälentue rauhanturva-tarkoituksiin – kuljetuskoneethan on tarkoitettu tähän, mutta hävittäjillä on vain yksi tarkoitus – vihollisen pudottaminen.¹⁰¹

3.2. Arvioita ja johtopäätöksiä Ukrainan ja Venäjän suhteesta

Kuten Valko-Venäjä, Ukrainakin on pyrkinyt käymään poliittista kauppaa Venäjän kanssa käytännössä koko 1990-luvun. Erona Valko-Venäjään vaikuttaa olevan se, että kansalliset tekijät ovat olleet voimakkaammin edustettuina, mikä johti tiettyyn kylmenemiseen Venäjän suhteissa 1990-luvun alussa. Venäjän samaistaminen Neuvostoliitoksi yhdistettynä kansallisen identiteetin muotoutumiseen ja kansainvälisen aseman etsimiseen johti siihen, että yhteistyö Venäjän kanssa tai IVY:n piirissä nähtiin lähinnä pakon sanelemana välttämättömyytenä. Yhteistyöstä ei saanut aiheutua poliittista uhkaa kansalliselle suvereniteetille.

Ukraina julisti suvereeniuttaan sekä liittoutumattomuuttaan sotilasliittoihin tai kollektiiviseen sotilaalliseen yhteistyöhön. Lähinnä taktisilla, lyhytkestoisilla operaatiolla asetettiin Venäjä ja länsi Neuvostoliiton pesänjaon maksu-mieheksi. Tähän liittyi kuitenkin se, että Ukraina halusi saavansa edes osan Neuvostoliiton auktoriteetista. Kuten pohjoinen naapurinsakin, Ukraina oli ydinaseiden suhteen kaksinaisessa tilanteessa. Yhtäältä politiikassaan Ukraina julistautui ydinaseettomaksi, mutta toisaalta sen alueella oli niitä. Kansainvälisen yhteisön suuntaan ei katsottu olevan ongelmaa, koska olihan Ukraina lupautunut niiden hävittämiseen. Kansallisesti poliittisen eliitin piirissä päämäärä ei ollut yhtä selkeä. Nuori, kehittyvä valtio etsi toimintalinjojaan ja –periaatteitaan. Yhtenä selittäjänä oli se, että vallan jakautuminen ja hierarkia ei ollut muotoutunut. Esiintyi kiista vallankäytön ja politiikan päämäärien välillä. Kansallinen identiteetti oli siis kypsymässä.

Sotilaallisesti ydinase oli vieläkin kiusallisempi. Ukrainassa oli toimintakykyisiä ydinaseita, mutta niiden käyttöön ei Ukrainalla ollut tosiasiallisesti mahdollisuutta. Täten niiden rooli oli ennemminkin kasvava painolasti kuin sotilaallisen pelotteen elementti. Se, että Venäjä (ja IVY:n asevoimien johto) olisi pystynyt käyttämään niitä, oli puolestaan poliittisen eliitin kannalta sietämätön tosiasia. Tämä puolestaan asetti kyseenalaiseksi eri sopimusten uskottavuuden, joita ydinaseen käytöstä oli maiden välillä solmittu. Ukrainan ”rus-

sofobia” ja sen mukainen näkemys Venäjän politiikan ennustamattomuudesta perustui lähinnä syksyn 1991 ja syksyn 1993 tapahtumiin Moskovassa.

Ydinasekysymyksen ratkaisu sai ”vähittäismyynnin” luonteen, missä piirteenä oli se, että vaatimukset kasvoivat ajan myötä. Ydinasetta tarkasteltiin järjestelmänä, joka voidaan jakaa osiin. Teknisesti asia tosin on näin, mutta tosiasiallisesti se on kokonaisuus, jossa on keskenään samanarvoisia ja yhtä tarpeellisia elementtejä, minkä Ukraina selkeästi ymmärsi. Lopputulos oli kuitenkin se, että Ukrainalla ei ole ydinaseita, mutta se tarjoaa Venäjälle palveluksiaan ylläpitämällä Venäjän ohjuspuolustuksen ennakkovaroitus- ja ilmapuolustusjärjestelmän toimintaa. Ne tuottavat palveluita, jotka ovat välttämättömiä Ukrainallekin kansallisen turvallisuuden, erityisesti ilma- ja avaruuspuolustuksen kannalta.

Syksyllä 1993 tilanne ydinaseiden käytön kannalta ja Ukrainan oli mutkallinen. Sillä siis oli ydinaseita, muttei käyttöpolitiikkaa tai –määräyksiä. IVY:n yhteisten asevoimien johtoa oltiin lakkauttamassa, ydinaseen käyttökompetenssia siirtämässä Venäjän sotilaalliselle johdolle. Olisiko Venäjä pystynyt käyttämään strategisia ydinaseita tarpeen vaatiessa vai perustuiko Venäjän syksyllä 1993 julistama ydinasestrategia ja ensikäytön oikeus tosiasiallisesti taktiseen ydinaseeseen? Vai olisiko Ukrainasta pitänyt ampua ensimmäinen strateginen ohjus? Venäjän sotilasdoktriinin perussäännökset ja taktisen ydinaseen hallinta olivat realiteetti. Tämä puolestaan ei voinut olla vaikuttamatta negatiivisesti yhteistyön edistymiseen Ukrainan kanssa.

Ukraina on de jure ja de facto Venäjän ydinasesateenvarjon suojassa, sen turvallisuus Venäjän kanssa on siinä mielessä jakamaton. Mikäli tarvetta turvallisuuden ylläpitämisen suhteen ilmenee, Ukrainalla on sopimukselliset klausulit asian korjaamiseksi, mikä sekään ei vaikuta olevan ristiriidassa kansallisen suvereeniuden tai itsenäisyyden kanssa. Siitäkin saadaan riittävä korvaus. Tämä suhde jatkuu ainakin vuoteen 2017 kesään asti. Yhteistyö ja poliittinen orientaatio euroatlanttisiin turvallisuusrakenteisiin on siis suojattu, mikä onnistuessaan tuottaa vain lisäarvoa. Epäonnistuessaan asioiden tila ei muutu huonommaksi, mitä se tällä hetkellä on. Ei ole vaikeaa ymmärtää sitä, että yhteistyövaraisen turvallisuuden kehittäminen lännen kanssa antaa odottaa itseään – realiteetit ovat taustalla.

Lopputuloksena oli se, ettei Ukrainan politiikassa ollut jatkuvuutta tai pitkäjänteisten strategisia tavoitteita. Soveliaimmaksi keinoksi ja vaihtoehdoksi nähtiin se, että yhteistyötä voidaan tehdä tasa-arvoisuuden periaatteella. Usein esitetään, että Venäjän ja Ukrainan välillä on ongelmia maiden välisen rajan suhteen. Käytännössä näin varmasti on, maarajan osalta viime päivinä asia loppuun käsitelty, kiistaa esiintyy edelleen Azovanmeren ja Kertshin sal-

men osalta. Mielestäni kyse ei ole pelkästään rajasta sinällään vaan siitä, mikä on raja itsenäisyyden ja suvereeniuden tai autonomian ja yhteistyön välillä.

Neuvostoliiton Mustanmeren laivaston jakamisessa asia tuli varsin selvästi esille. Venäjän sotalaivasto oli itsenäistyneen Ukrainan alueella. Ukrainalla ei käytännössä ollut kapasiteettia itsenäisyytensä vartiointiin tai vartiointikyvyn kehittämiseen Mustallamerellä. Voidaan olettaa, että sotilaallisen tilanteen kiristyminen Kaukasuksella 1990-luvun puolivälissä oli yksi tekijä, mikä edisti neuvostolaivaston jakoa ja yleensäkin sen palauttamista toimintakykyiseksi yksiköksi. Laivasto jaettiin, jolloin myös Ukraina sai enemmän tai vähemmän toiminnallisen kokonaisuuden, jolla se pystyy vartioimaan alueellista koskemattomuuttaan. Mustanmeren laivaston järjestelyihin liittyvät sopimukset ratifioitiin sotilaallisen jännityksen kiristytessä Balkanilla ja toisaalta Kaukasuksella. Samalla kuitenkin vuokrattiin osa Ukrainasta alueesta Venäjän käyttöön ja Venäjän asevoima on kansainvälisoikeudellisestikin hyväksytysti siellä Ukrainassa ainakin vuoteen 2017 asti ja käytännössä huolehtii myös Ukrainan sotilaallisesta turvallisuudesta Mustanmerellä.

Ukrainankin osalta vaikuttaa siltä, että neuvostoliitolta perityt mahdollisuudet yhteistyöhön Venäjän kanssa alkavat olla lopussa. Seuraavaksi on siirryttävä käyttämään tosiasiallisia kansallisia resursseja tai myönnettävä kompromissiin. On kuitenkin nähtävissä, että ainakaan vuoden 2002 keväällä sisäpoliittisesti näin ei ole tapahtunut. Sisäiset kiistat häiritsevät politiikan ennustettavuutta vai onko kyse nimenomaan poliittisesta jatkuvuudesta? Ukrainassa tosin tiedostetaan se, että yhteistyö Venäjän kanssa on tietty edellytys yhteistyölle lännen kanssa, neidän eivät ole toisensa poissulkevia tekijöitä.

Ukrainan asevoimista on muodostumassa sille kokonaisuudessaan ongelma. Ongelmat Ukrainassa ovat moninkertaiset suuruudeltaan, mitä esimerkiksi Venäjällä. Venäjään verrattuna Ukraina on pieni maa, jolla ei ole resursseja olla sotateollisesti täysin omavarainen. Tämä tiedostettiin jo vuonna 1993, jolloin alkoi ilmetä huolta erityisesti ydinaseiden ylläpidosta. Ukrainan oli myönnettävä, että sen on tukeuduttava Venäjään niiden huollossa, mikäli ei halunnut niiden muodostuvan riskiksi omalle turvallisuudelleen. Tshernobyl on vielä tuoreessa muistissa.

On selkeästi näkyvissä, että sotateollisella alalla yhteistyö Venäjän kanssa on lisääntymässä. 1990-luvun lopulla sotateollisuuden prioriteetit olivat suuntautuneet kansainväliseen asekauppaan. Viime vuosina Ukraina on havainnut, että markkinat ovat liian pienet Venäjän ja Ukrainan keskinäiselle kilpailulle. Ukraina ei tule saavuttamaan strategista voittoa Venäjän sotateollisuudesta, on siis tarkoituksenmukaisempaa ryhtyä yhteistyöhön.

Ukrainan kansalliset asevoimat ovat käytännössä tulleet toimeen omillaan koko 1990-luvun. Puolustusbudjetti on ollut jokseenkin vaatimaton suhteessa asevoimien mies- ja kalustomäärään nähden. Yleisesti siihen ei odoteta lisäämistä lähivuosina. Voisi siis olettaa, ettei ole myöskään olemassa tosiasiallista sotilaallista uhkaa. Nihkeä suhtautuminen Venäjän kanssa tapahtuvaan yhteistyöhön olisi näin rationaalisesti perusteltavissa ja sotilaallinen ”russofobia” olisi ollut poliittista retoriikkaa lännen suuntaan. Tilanne ei kuitenkaan voi jatkua näin loputtomiin. Tosiasiallisesti siis Ukraina turvaa Venäjän ydinasepelotteeseen, ilma- ja meripuolustukseen. Ei kai voida kuvitella, ettei Venäjän joukoilla Ukrainassa ole tosiasiallisena tehtävänä puolustaa Venäjää samoin kuin omalla maaperälläänkin. Ukrainalla on suvereeni oikeus luottaa siihen. Ukrainan ongelma ja mahdollisuus on myös siinä, että Venäjän ja lännen suhteiden kehitys osin heijastuu Ukrainan ja lännen suhteisiin.

On siis selvää, että suhteiden kehittäminen tai kansainvälisen statuksen muodostuminen ei tapahdu ilman menneisyyttä. Sieltä tulee osin painolastia, mutta myös mahdollisuuksia. Kumpaa sitten painotetaan, on toinen kysymys. Joka tapauksessa Ukrainan ja Venäjän väliset suhteet ovat olleet enemmän kohdistuneina ongelmiin, jotka vaikuttaisivat hiljalleen saavan ratkaisunsa. Ehkä yhtenä merkinä on se, mitä presidentti Kutshma sanoi Venäjän ja Naton toukokuun 2002 huippukokouksen jälkeen: ”...merkittävä tapahtuma, mikä on tunnustus siitä, ettei ole kylmää sotaa, se on todiste siitä, ettei Venäjä ole kenenkään vihollinen, vaan kumppani maailmanlaajuisessa yhteistyössä”. Kutshma lisäsi, että ”Ukraina tulee kulkemaan samaa tietä”, mutta «...но вряд ли западу стоит волноваться. Украина - натура ветреная. Вот приедут к нам гости натовцы, и тогда уже Москва будет почесывать затылок...»¹⁰².

LOPUKSI

Vaikuttaa siltä, että koko 1990-luvun kaikki kolme maata olivat etsimässä identiteettiään ja asemaansa kansainvälisessä kentässä. Kansallistunne oli herännyt, mutta itsenäisyys ja suvereenius tarpeina olivat saaneet tyydytyksen omalla tavallaan huolimatta käytännön realiteeteista. Vaikuttaisi siltä, että sisäiset realiteetit ovat voimistamassa vaikutustaan yhteistyössä kolmikön sisällä. Sisäiset tarpeet painottuvat ulkoisiin verrattuna, maiden kesken vallitsee sotilaallinen keskinäisriippuvuus, johon on tuotu piirteitä markkinataloudesta.

Vaikuttaa siltä, että valtioilla kesti noin kymmenen vuotta hakea paikkaansa ja varsinkin käsitellä Neuvostoliiton perintö. Paluu samanlaiseen menneisyyteen ei kuitenkaan vaikuta todennäköiseltä, molempia hyödyttävää yh-

teistyötähän voi tehdä ilman poliittista liittoutumista. Kehitys ei kuitenkaan ala tyhjiöstä, menneisyys on pitkään läsnä – uuden rakentaminen ilman tämän hyväksymistä ja hyväksikäyttöä olisi järjetöntä.

Yleisesikuntamajuri Pentti Forsström palvelee Maanpuolustuskorkeakoululla tutkijaesiupseerina ja valmistelee strategian tieteellisessä jatkokoulutusohjelmassa väitöskirjaa Venäjän sotilaspolitiikasta kansallisessa ja IVY:n puitteissa.

Viitteet

- ¹ Lähihistorian tutkimuksen problematiikasta esim. Soikkanen, Timo (toim): Lähihistoria, Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia. Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia I, Turku 1995.
- ² Sotilaspolitiikasta Venäjän osalta kts. Forsström, Pentti: Venäjä vuonna 2020: Arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista. MpKK:n strategian laitoksen julkaisusarja 2, n:o 15, Edita Prima Oy, Helsinki 2002, s. 47 - 49.
- ³ Venäjän sotilasstrategiasta tarkemmin esim: V. A. Zolotarev (toim): Istoriija vojennoi strategii Rossii, Kutshkovo Pole Poligrafresursy, Moskva 2000, s. 6 - 7.
- ⁴ Zagorski, Andrei, Lucas, Michael: Rossija pered evropeiskim vysovom, Moskva 1993, s. 16. Venäjän politiikan osalta kts. myös Ehrhart Hans-Georg, Kreikemeyer Anne, Zagorski, Andrei (toim): The Former Soviet Union and European Security: Between Integration and Re-Nationalization, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1993, s. 49. Kts. myös Vneshnaja politika Rossijskoi Federatsii, Moskovskij gosudartsvennyi institut mezhdunarodnyh otnoshenii (universitet); ROSSPEN, Moskva, 2000, s. 96.
- ⁵ Forsström, Pentti: Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) sotilaallinen integraatio. MpKK:n strategian laitos; strategian tutkimuksia, julkaisusarja 1 n:o 10, Helsinki 1998, s. 49.
- ⁶ Baranovski, V: O roli vojennyh faktorov v postsovjetskoi Rossii. Mirovaja ekonomika i mezdunarodnyje otnoshenija, n:o 11, 1999, s. 59. Tällä tarkoitetaan nimenomaan tavoitteiden ja resurssien välistä epäsuhtaa.
- ⁷ Vneshnaja politika Rossijskoi Federatsii, Moskovski gosudartsvennyi institut mezhdunarodnyh otnoshenii (universitet); ROSSPEN, Moskva, 2000, s. 98.
- ⁸ Strategistsheskij kurs RF s gosudartsvami-utshastnikami SNG. Ukaz prezidenta RF n:o 940, 14.9.1995.
- ⁹ Koltshin, Sergei: Rossija – blizhneje zarubezhje: vzaimootnoshenija, interecy, tseli i perspektivy. Mirovaja ekonomika i mezdunarodnyje otnoshenija, n:o 4/1995, s. 49. Myös Baranovski, V: O roli vojennyh faktorov v postsovjetskoi Rossii. Mirovaja ekonomika i mezdunarodnyje otnoshenija, n:o 11, 1999, s. 59.
- ¹⁰ Osnovy vojennoi doktriny RF, 2.11.1993, Vojennaja doktrina RF, 21.4.2000. Sotilas-doktriinin kehityksestä asiakirjana kts. Marcel de Haas: An Analysis of Soviet, CIS and Russian Military Doctrines 1990 – 2000. The Journal of Slavic Military Studies, Vol. 14, n:o 4 (December 2001) pp. 1-34.
- ¹¹ Kts. esimerkiksi: Aleksei G. Arbatov: The Transformation of Russian Military Doktrine: Lessons Learned from Kosovo and Chechnya. The Marshall Center Papers, n:o 2, (July 2000), p. 3. Saatavissa: <http://www.marshallcenter.org> (6.10.2001)
- ¹² Krasnaja Zvezda, 10.1.1997. Tässä Jevgeni Primakov todennäköisesti tarkoittaa IVY:n yksimielisyyteen perustuvaa päätöksentekojärjestelmää.
- ¹³ Vystuplenije Prezidenta RF V. V. Putina i otvety na voprosy v hode press-konferentsii glav gosudarstv SNG 30.11.2001, saatavissa: <http://www.e-journal.ru>. Kts myös <http://www.gazetasng.ru>, 30.11.2001.
- ¹⁴ Zatulin, K. F: Rossijsko-belorusskoe Sojuznoe gosudarstvo na postsovjetskom prostranstve, Evrazijskij vestnik n:o 15, ijun 2001.
- ¹⁵ Mjasnikovitsh, M: Ha puti k edineniju, Obozrevatel n:o 6/2000.
- ¹⁶ Kansanäänestyksestä kts. Krasnaja Zvezda, 25.5.1995.

- ¹⁷ Kts. myös Arbatov, A. G. (red.): *Rossija: v poiskah strategii bezopasnosti (problemy bezopasnosti, ogranitshenija vooruzhenija i mirotvortshestva*, Nauka, Moskva 1996, s. 283.
- ¹⁸ *Krasnaja Zvezda*, 14.1.1997 ja 15.1.1997. Sopimus pidettiin avoimena halukkaille ja se astui voimaan 29.8.1996, *Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov* n:o 12/1996, s. 36 – 40.
- ¹⁹ *Krasnaja Zvezda*, 4.4.1997. Määräajaton sopimus on avoin siihen liittymiselle ja sen voimaantulo edellyttää ratifiointia. Irtisanoutumisaika sopimuksesta on vähintään 12 kuukautta.
- ²⁰ *Krasnaja Zvezda*, 28.5.1997. Valko-Venäjän piti laatia luonnos yhteisen puolustuspolitiikan, kollektiivisen turvallisuuden ja yhteisen sotilaallisen infrastruktuurin muodostamista koskevasta konseptiosta. *Krasnaja Zvezda*, 5.6.1997.
- ²¹ Zatulin, K. F: *Rossijsko-belorusskoe Sojuznoe gosudarstvo na postsovjetskom prostranstve*, *Evrazijskij vestnik* n:o 15, ijun 2001.
- ²² *Dogovor o sozdanii Sojuznogo gosudarstva*, 8.12.1999. *Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov*, n:o 3, 2000. Sopimus kumosi aiemmat valtiosopimukset (2.4.1996 ja 2.7.1997).
- ²³ *Krasnaja Zvezda*, 9.12.1999.
- ²⁴ Sopimuksen toteuttamiseksi laadittiin erillinen toimenpideohjelma, jossa määriteltiin politiikan sisältö, vaiheet ja määräajat liittovaltion muodostamiseksi. Liittovaltio katsotaan valmiiksi, kun yhteinen talousalue, kuljetusjärjestelmä ja tullialue on muodostettu, yhteinen valuutta otettu käyttöön sekä budjetti hyväksytty. Ohjelma deistvii RF i RB po realizatsii polozhenii Dogovora o sozdanii Sojuznogo gosudarstva ot 8.12.1999. *Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov*, n:o 3, 2000.
- ²⁵ *Nezavisimaja Gazeta*, 18.3.2002.
- ²⁶ *Kontseptsija natsionalnoi bezopasnosti Respubliki Belarus ot 17.7.2001*. Saatavissa: <http://www.sinfo.ru>
- ²⁷ *Vojennaja doktrina Respubliki Belarus. Zakon ot 3.1.2002*, n:o 74-Z.
- ²⁸ Linjaus sotilaallisesta liittoutumattomuudesta toistettiin sittemmin vuonna 1997. Ukrainan turvallisuusneuvoston puheenjohtaja, Volodymyr Horbulinin mukaan kuitenkin kaikilla suvereenilla mailla on oikeus liittyä mihin tahansa liittoon, <http://www.rferl.org/> 17.1.1997.
- ²⁹ Belosludtshev, Oleg: *Armija Ukrainy na paroge XXI veka*. Saatavissa: <http://www.rg.ru>, 2.10.1999.
- ³⁰ Parchomenko, Walter: *The State of Ukraine's Armed Forces and Military Reform*. *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 13, n:o 3 (September 2000) pp. 63 - 86.
- ³¹ Käytännössä Ukrainalla on kuitenkin ollut liitännäisjäsenen asema IVY:ssä. Presidentti Leonid Kutshman mukaan jäsenyys ole esteenä Ukrainan valinnan vapaudelle. Hänen mukaansa jokaisella maalla on oikeus liittyä haluamaansa turvallisuusjärjestelmään – Ukrainan strateginen tavoite on liittyä EU:iin sekä integroitua eurooppalaisiin ja euro-atlantisiin poliittisiin ja taloudellisiin rakenteisiin. *Segodnja*, 8.6.1996.
- ³² Forsström, Pentti: *Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) sotilaallinen integraatio*. MpKK:n strategian laitos; strategian tutkimuksia, julkaisusarja 1 n:o 10, Helsinki 1998, s. 51 - 52. Taktiset ydinaseista ja niiden siirrosta kts. tarkemmin: Fjodorov, Juri: *Jadernaja politika Ukrainy*. *Obozrevatel* n:o 26/1993.

- ³³ Lombardi, Ben: Ukrainian Armed Forces: Defence expenditure and Military Reform. *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 14, n:o 3 (September 2001) pp. 31 - 68.
- ³⁴ Parchomenko, Walter: The State of Ukraine's Armed Forces and Military Reform. *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 13, n:o 3 (September 2000) pp. 63 - 86.
- ³⁵ Belosludtshev, Oleg: Armija Ukrainy na paroge XXI veka. Saatavissa: <http://www.rg.ru>, 2.10.1999.
- ³⁶ Bukkvoll, Tor: Ukraine and European Security. Chatham House Papers, The Institute of International Affairs, London 1997, p. 66.
- ³⁷ Toukokuussa 1995 presidentti Clinton vieraillessaan Ukrainassa lupasi lähes miljardi dollaria kansainväliseen sotilaskoulutukseen. Sotilas- ja puolustussuhteiden ohjelmassa vuodelle 1995 on olemassa yli 50 tapahtumaa mm. yhteisiä rauhanturvaharjoituksia. Edelleen heinäkuussa 1995 Clinton lupasi miljoonan dollarin avustuksen vuodelle 1995 ja 10 miljoonan vuodelle 1996, mikäli Ukraina liittyy PfP-ohjelmaan.
- ³⁸ Parchomenko, Walter: The State of Ukraine's Armed Forces and Military Reform. *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 13, n:o 3 (September 2000) pp. 63 - 86.
- ³⁹ Lombardi, Ben: Ukrainian Armed Forces: Defence expenditure and Military Reform. *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 14, n:o 3 (September 2001) pp. 31 - 68.
- ⁴⁰ Soglasheniye mezhdru pravitelstvom RF i pravitelstvom Ukrainy o sotrudnitshestve v vojennoi oblasti ot 25.11.1995. Sopimus on voimassa 5 vuotta jatkuen viisivuotiskausittain.
- ⁴¹ Rossijskaja Gazeta, 5.7.1997. Sopimus solmittiin kymmenen vuoden ajaksi ja se jatkuu automaattisesti 10-vuotisjaksoissa.
- ⁴² Syyskuussa 1997 Venäjän puolustusministerin Ukrainan vierailun aikana solmittiin sopimukset ulkomaisen tiedustelun vastatoimista ja salaisuuksien säilyttämisestä maiden välillä. Ukraina i Rossija, 8.1.2002. Saatavissa <http://www.ukraine.ru/text/catalog/swit/rusukr.html>.
- ⁴³ Bukvoll, Tor: Ukraine and European Security. Chatham House Papers, Royal Institute of International Affairs, London 1997, p. 68.
- ⁴⁴ Nezavisimoje vojennoje obozrenije, 26.1.2001, (<http://ng.nvo.ru>).
- ⁴⁵ Krasnaja Zvezda, 19.3.2002. Poliittikkaa konkretisoitiin myöhemmin sillä, että toukokuun 2002 puolivälissä Ukraina hyväksyttiin Euraasian talousyhteisön tarkkailijajäseneksi. Tämä ei ollut yllätys, koska jo maaliskuun 2002 alussa presidentti Kutshma ilmoitti Ukrainan pyrkivän sen jäseneksi. Ukrainan ulkopoliittinen johto oli asiassa täysin eri mieltä ilmoittaen, että Ukraina on valinnut ulkopoliittiseksi suunnakseen lännen. Nezavisimaja Gazeta, 17.5.2002. Martshukin osalta kts. Strana.ru 18.7.2001.
- ⁴⁶ Päätös ei sinällään ole hakemus, vaan paremminkin retorinen ilmoitus, joka toistuvasti on ollut käytössä. Kyseinen päätös ei ole Ukrainan virallisen lainsäädännön ja turvallisuus-poliittisen linjan mukainen, Ukrainan virallinen linjahan ei ole muuttunut kesän 1993 jälkeen. Toiseksi päätös tehtiin neuvoa-antavassa instanssissa, jolla linjan muuttamiseen ei ole kompetenssia. Kolmanneksi, päätös tehtiin aikana, jolloin parlamentti, jossa kyseinen kompetenssi on, ei vielä ollut järjestäytynyt. Natovskii vybor Ukrainy: politika eshtshe raz popiraet pravo. Zerkalo nedeli n:o 216 8.- 14.6.2002. Saatavissa: <http://www.zerkalo-nedeli.com/ie/print/35045>. Kts myös ITAR-TASS, 23.5.2002.
- ⁴⁷ Ukraina mozhet stat tshlenom NATO. GazetaSNG 17.4.2002, (<http://www.gazetasng.ru>) ja Obozrevatel 30.5.2002. (<http://obozrevatel.com.ua>).

- ⁴⁸ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 9/1994, s. 68 - 71. Valko-Venäjä ratifioi sopimuksen helmikuussa 1993 ja se astui voimaan 11.3.1994. Sopimus oli voimassa vähintään viisi vuotta. Sopimuksen mukaan siirtymäkauden aikana muun muassa muodostetaan kansalliset asevoimat ja osapuolten alueella olevien sotilaallisten kohteiden asema määritellään.
- ⁴⁹ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 7/1996, s. 47 - 53. Sopimus on voimassa 10 vuotta jatkuen automaattisesti kymmenen vuotta kerrallaan, mikäli sitä ei irtisanota kuutta kuukautta ennen kyseisen jakson päättymistä. Sopimus astui voimaan 11.8.1995.
- ⁵⁰ Pribytkovskij, F. Z.: Belorussko-rossijskije otnoshenija: problemy i perspektivy. Belorusskij zhurnal, n:o 2, 1999.
- ⁵¹ Ukaz prezidenta RF n:o 233-рр, 18.6.1998.
- ⁵² Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 6/1995, s. 13 - 16.
- ⁵³ Sopimuksen liitteenä olevaa luetteloa ei tietääkseni ole julkistettu.
- ⁵⁴ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 12/1995, s. 26 - 32. Periaatteessa sopimukseen joukkojen asemasta ei olisi voinut päästä aiemmin, koska Valko-Venäjä ratifioi START-1 sopimuksen helmikuun alussa 1993. Kts. tarkemmin Woff, Richard: The Armed Forces of Belarus, Jane's Intelligence Review, vol. 7, n:o 1, 1995, p. 19 - 20.
- ⁵⁵ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 10/1995, s. 11 - 16.
- ⁵⁶ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 11/1996, s. 48 - 52. Venäjä ratifioi sopimuksen 27.5.1996. Sopimus noudattaa muun muassa IVY:n puitteissa 6.7.1992 solmittuja sopimuksia ohjushyökkäyksen ennakkoarvotusjärjestelmän ja avaruusvalvonnan laitteista sekä sopimusta ilmapuolustusjärjestelmästä. Keskuksen toiminnan rahoittaa Venäjä.
- ⁵⁷ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 11/1996, s. 53 - 56. Venäjä ratifioi sopimuksen 27.5.1996. Sopimus perustuu ja noudattaa samoja sopimuksia kuin Baranovitshin sopimus. Keskuksen toiminnan rahoittaa Venäjä. Venäjä saa korvauksetta käyttöön radioaseman kiinteän ja maaomaisuuden, mutta puolestaan antaa Valko-Venäjälle radioaseman käsittelemää informaatiota. Sopimus astui voimaan 31.5.1996.
- ⁵⁸ IISS: The Military Balance 1995 - 1996, p. 106.
- ⁵⁹ Krasnaja Zvezda, 27.11.1996.
- ⁶⁰ Krasnaja Zvezda, 12.5.1995.
- ⁶¹ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 8/1995, s. 3 - 9. Valko-Venäjä allekirjoitti sopimuksen eriävällä mielipiteellä, jonka mukaan ilmapuolustusjärjestelmän on oltava alueellinen ja Ukraina maininnalla "Ukrainan kansallisen lainsäädännön mukaan". Sopimus kumosi 6.7.1992 solmitun sopimuksen ilmapuolustusjärjestelmästä ja perustui valtion päämiesten neuvostossa 21.10.1994 allekirjoitettuihin muistioon IVY:n integraatioketäyttyksen pääsuunnista ja vastaavasta suunnitelmasta, jossa kenraalievosti Leonid Ivashovin mukaan tavoitteena on puolustusliitto.
- ⁶² Klimin, I. I.: Belarus i Rossija: trudnyi put k vossojedineniju. Klio, Sankt Peterburg 2001, s. 228.
- ⁶³ Bondarev, Jurij: Sojuznoje voisko. Nezavisimoje vojennoje obozrenije, 16.11.2001.
- ⁶⁴ Maltsev, Leonid: Vzglyad na XXI vek. Krasnaja Zvezda, 27.2.2002.
- ⁶⁵ Krasnaja Zvezda, 30.8.2000 ja Klimin, I. I.: Belarus i Rossija: trudnyi put k vossojedineniju. Klio, Sankt Peterburg 2001, s. 228 - 229.

- ⁶⁶ Valko-Venäjän entisen puolustusministerin, kenraaliluutnantti Leonid Maltsevin lausunto, Krasnaja Zvezda, 31.1.1996.
- ⁶⁷ Dogovor mezhdu RF i RB o vojennom sotrudnitshestve ot 19.12.1997. Ratifitsirovano federalnym zakonom ot 29.10.1998 n: 169-f3 ja Soglashenije o sovместnom obespetshenii regionalnoi bezopasnosti v vojennom sfere ot 19.12.1997. Ratifitsirovano federalnym zakonom ot 29.10.1998 n: 165-f3. Kts. myös Venäjän puolustusministeriön kansainvälisen sotilasyhteistyön päähallinnon päällikön sijaisen, V. A. Bogdantshevikin kuuleminen duumassa 2.10.1998. Saatavissa: http://www.duma.gov.org.ru/infgd/98_10/9810_015.htm. Mainituista toimista päätetään Liiton korkeimmassa valtioneuvostossa ja osin toimeenpaneuvassa komiteassa. Molemmat sopimukset astuivat voimaan 14.5.1999 ja ovat voimassa viisi vuotta jatkuen automaattisesti seuraavan viisivuotiskauden.
- ⁶⁸ ITAR TASS 17.4.2001.
- ⁶⁹ Krasnaja Zvezda, 19.4.2001. Kts. myös: Klimin, I. I: Belarus i Rossija: trudnyi put k vossojedeneniju. Klio, Sankt Peterburg 2001, s. 227.
- ⁷⁰ Puolustusministeri Ivanov toi esille, että nykyisessä kansainvälisessä tilanteessa on tärkeää, että integraation tavoitteena on kollektiivinen puolustus osana IVY:n kollektiivinen turvallisuuden järjestelmää. Hänen mukaansa alueellinen kollektiivinen turvallisuusjärjestelmä IVY:n läntisessä suunnassa saadaan muodostetuksi vuoteen 2006 mennessä. Krasnaja Zvezda, 16.4.2002.
- ⁷¹ Vestnik vojennoi informatsii n:o 9, 1992 s. 5-6. Sopimuksen mukaan Venäjä ylläpitää vuoden 1992 loppuun sotilasedustustojen toimintaa, jotka on sovittu sotilasalalan yhteistoiminnan koordinoitua koskevassa sopimuksessa. Sopimus on voimassa viisi vuotta jatkuen automaattisesti vuoden kerrallaan.
- ⁷² Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 10/1997.
- ⁷³ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 1/1995, s. 63 - 65. Sopimus on voimassa kolme vuotta ja jatkuu sen jälkeen vuosittain, mikäli sitä ei irtisanota kuutta kuukautta ennen jakson päättymistä.
- ⁷⁴ Sovet po vneshnei i oboronnoi politike: Sblizhenije Rossii i Belarussii, Moskva 1997. Tätä nykyä arvioidaan, että noin 200 Venäjän puolustusteollista yritystä on yhteistyössä Valko-Venäjän noin 120 yrityksen kanssa, kts. Klimin, I. I: Belarus i Rossija: trudnyi put k vossojedeneniju. Klio, Sankt Peterburg 2001, s. 233.
- ⁷⁵ Bevzo, A. A: Sostojanije i napravlenija razvitija oboronnyh otraslei promyshlennosti v Sojuznom gosudarstve. Obozrevatel n:o 9/2000.
- ⁷⁶ Pribytkovskij, F. Z: Belorussko-rossijskije otnoshenija: problemy i perspektivy. Belorusskij zhurnal, n:o 2, 1999.
- ⁷⁷ Krasnaja Zvezda, 14.2.2002.
- ⁷⁸ Ukrainan osuus TAE-sopimuksen mukaisesta kalustosta käsitti lopulta: 4 080 panssari-vaunua, 5 050 panssaroitua taistelujoneuvoa, 4 040 tykkiä, 1 090 lentokonetta ja 330 taisteluhelikopteria. Kaluston jaon osalta kts. esim. The Military Balance 1992 – 1993. IISS/Brassey's, London 1992, p. 238. On arvioitu, että Ukraina oli vuoteen 1994 mennessä myynyt aseita ja kalustoa yli 30 miljardilla dollarilla. Aseistuksen ja kaluston kokonaishinnaksi tuolloin arvioitiin 89 miljardiksi dollariksi, Belosludtsev, Oleg: Armija Ukrainy na paroge XXI veka. Saatavissa: <http://family.org.ua/htdocs/military/belosludcev.html>, kts. myös Rossijskaja Gazeta, 2.10.1999.
- ⁷⁹ Rossijskaja Gazeta, 19.6.1993.

- ⁸⁰ Soglashenije mezdy RF i Ukrainy o poetapnom uregulirovanii problem TshF ot 15.4.1994.
- ⁸¹ Rossijskaja Gazeta, 14.6.1995.
- ⁸² Sekä ukrainalaisten että venäläisten edustajien mukaan strategista kumppanuutta määrittää pyrkimys tiiviimpään yhteistoimintaan maiden välisen talouden ja kansainvälisen turvallisuuden aloilla molempia hyödyttävällä tavalla, Krasnaja Zvezda, 14.6.1995.
- ⁸³ Federalnoje sobranije – parlament RF, Gosudarstvennaja дума: Postanovlenije n: 747-II GD ot 24.10.1996.
- ⁸⁴ Krasnaja Zvezda, 10.1.1997.
- ⁸⁵ Soglashenije mezdu RF i Ukrainy o statuse I uslovijah prebyvanija TshF RF na terrotorii Ukrainy; Soglashenije mezdu RF i Ukrainy o parametrah razdela TshF; Soglashenije mezdu pravitelstsvom RF i pravitelstsvom Ukrainy o vzaimoraztshetah, svjazannyh s razdelom TshF i prebyvanijem TshF RF na terrotorii Ukrainy ot 28.7.1997. Saatavissa esimerkiksi: Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 10, 1999.
- ⁸⁶ Vojenno-morskije sily Ukrainy. Sevastopol, Gorodskoi informacionnyi tsentr. (<http://sebic.narod.ru/navy/ukraine>)
- ⁸⁷ Krasnaja Zvezda, 19.2.1992.
- ⁸⁸ Kts. Verein der Freunde der Landesverteidigungsakademie (toim): European Security - European Instabilities, National Defence Academy Series, National Security; Trends and Alternatives, Wien, 1993, s. 130.
- ⁸⁹ Soglashenije mezdu pravitelstsvom RF i pravitelstsvom Ukrainy o utilizatsii jadernyh bojeprizasov ot 3.9.1993.
- ⁹⁰ Ukraina sai huomattavan materiaalsen (esim. uraanipolttoainetta) ja rahallisen korvauksen – erään arvion mukaan 700 miljoonaa US-dollaria. Rutland, Peter: Search for Stability, Transition, 23.6.1995, s. 20.
- ⁹¹ Sopimuksen mukaan Ukrainassa sijaitsevat järjestelmän kohteet ovat Ukrainan omaisuutta, mutta operatiivisesti Venäjän sotilaallisessa johdossa. Ukraina sitoutui ylläpitämään kohteiden jatkuvan valmiuden ja kouluttamaan järjestelmän tarvitsemää miehistöön kuuluvaa henkilöstöä. Ylempi päällystö ja teknistä henkilökuntaa koulutetaan yhdessä. Soglashenije mezdu pravitelstsvom RF i pravitelstsvom Ukrainy o sredstvah system preduprezhdenija o raketnom napadenii i kontrolja kosmitsheskogo prostranstva ot 28.2.1997.
- ⁹² Taloudellisen aspektin osalta kts. Ukrainan ulkoministerin 1. sijainen Aleksadr Tshalyi lausunto. Segodnja, 4.8.1999.
- ⁹³ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 8/1993
- ⁹⁴ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 9/1994, s. 26 - 28. Sopimus on voimassa kolme vuotta ja sen jälkeen vuosittain, mikäli sitä ei irtisanota kuutta kuukautta ennen jakson päättymistä. Vuonna 1996 sopimuksen alaa laajennettu kattamaan yleisesti teollistekninen yhteistyö, mikä perustuu IVY:n puitteissa jo vuonna 1992 laadittuun sopimukseen yleisestä tiede- ja teknologiayhteisöstä. Kts. Soglashenije mezdu pravitelstsvom RF i pravitelstsvom Ukrainy o nautshno- tehnihtsheskom sotrudnitshestve v vojennoi oblasti ot 27.8.1996. Sopimus astui voimaan 15.10.1996 ja on voimassa 5 vuotta jatkuen 2-vuotiskausittain.
- ⁹⁵ Bjulleten mezhdunarodnyh dogovorov, n:o 10/1995, s. 39 - 42. Sopimus perustuu 30.12.1991 IVY:n puitteissa allekirjoitettuun sopimukseen yhteisistä toimista avaruu-

den tutkimiseksi ja käyttämiseksi ja maiden väliseen sopimukseen puolustusteollisuuden yritysten tuotannollisesta ja tieteellisteknisestä yhteistyöstä. Sopimus on voimassa toistaiseksi.

⁹⁶ Krasnaja Zvezda, 6.1.1996.

⁹⁷ Krasnaja Zvezda, 25.9.1999.

⁹⁸ Kuzik, Boris (i drugije): Rossija na rynke oruzhija. Vojennyi parad, Moskva 2001, s. 82 – 83.

⁹⁹ Sama. Näitä ovat esimerkiksi panssarikaluston elinkaaren pidentäminen sekä tutka- ja johtamisvälineiden kehittäminen ja tuotanto. Kts myös Shkidtshenko, Vladimir: Natsionalnaja bezopasnost i vojennoje sotrudnitshestvo, Krasnaja Zvezda, 27.2.2002.

¹⁰⁰ Nezavisimoje vojennoje obozrenije, 26.1.2001 (<http://ng.nvo.ru>). Kts myös Kljutshkov, Andrei; Gorjunov Vladimir: Ukrainskaja "oboronka" polnostju zavisit ot Rossii, 19.5.1997. Natsionalnaja elektronaja biblioteka, Saatavissa: <http://www.nns.ru/analytdoc/ukrob.html>.

¹⁰¹ Nezavisimoje vojennoje obozrenije, 26.1.2001, (<http://ng.nvo.ru>) ja Kievskij Telegraf n:o 9/2001.

¹⁰² Lainaus, kts. Obozrevatel 17.5.2002. (<http://obozrevatel.com.ua>). Lausahdus vapaasti suomennettuna: "mutta tuskinpa lännen toimittaa huolestua. Ukrainan luonne on tuulinen. Tuolta kun natolaiset saapuvat meille kylään, niin raapivatpahan Moskovassa päätään", Kievskij Telegraf n:o 9/2001.

Abstract**BILATERAL MILITARY CO-OPERATION OF THE SLAVIC COUNTRIES: TOGETHER AND NOT TOGETHER?**

Pentti Forsström, Major G.S.,

The aim of this article is to analyse the military co-operation of the Slavic countries of the Commonwealth of the Independent States (CIS): Russia, Belarus and Ukraine. Despite of the differences in defining military policy, it can be practised in military-political, (operational) military and military-technical dimensions. This article covers three main parts, the first of which deals with the aims of the states for cooperation separately for each country, the second part discusses the essence of the bilateral military cooperation first between Belarus and Russia and then between Ukraine and Russia. In the end there are some conclusions made from the bilateral military cooperation.

The enormous changes which happened twelve years ago still has some effects for the military also in the states in the eastern part of Europe. The abolishment of the Warsaw Pact and the collapse of the Soviet Union meant in terms of military reality that the Soviet Armed Forces ceased to exist as a functioning organisational entity. The primary question can be set in terms of evolution of the former Soviet military.

This means, that despite of the fact that the Soviet Union disappeared, a military vacuum did not come to replace it. The three Slavic states agreed to form an institution in which the process described took place. One can assess that in the CIS there have been two different dimensions and directions in the development of the military. One is the multilateral and the other is the bilateral approach. In addition, there is also regional co-operation with or without Russia. Nevertheless, the CIS-states have emphasized in their politics the stabilization their position and status in the international community, a goal of which they are not very eager to change.

Russia is aiming to create security systems in three levels. The policy towards the CIS was written in the list of primary political threats and challenges for Russia's security. The means to achieve this objective would be integration in every possible spheres – including in the military. The nuclear weapons were of great significance. The CIS-countries holding strategic nuclear weapons supported Russia at least in words to become the one and only possessor of them in that area. Eventually this happened, but the price was high for Russia. The time has come for Russia to expect real contributions from other CIS-states in order to enhance common security.

According to its aspirations to create national armed forces after a transitional period, Belarus acted constructively for the co-operation within the CIS. Belarus has never rejected the hegemony of Russia. Regardless the economic and social difficulties - or because of them - Belarus has tried to promote its relations with Russia. Mainly this means bargaining: firstly with the arsenal left from the SU, secondly with its neutrality and thirdly with its geo-strategic position. Results have been successful unilaterally - from the perspective of Belarus' security and defence. This cannot last for ages, so Belarus eventually has to commit itself also in practice for common good.

The basis for Ukrainian military-policy was laid already in 1990 and 1991 when declaring itself an independent and neutral state, which will not take part in any military alliances and what comes to the nuclear weapon acts according to three principles of not preserving, not producing or not purchasing them. In this light, it is rather understandable that Ukraine was the first to create national armed forces. Ukraine regarded CIS as an organisation, which could be of assistance in governed disassembling the former Soviet armed forces and its structures. These factors generated the problems in the military sphere with Russia, but also the means to trade with it. After almost ten years of balancing policy, Ukraine finds itself under the Russian umbrella of military security.

The results of this study means that there is a strong military interdependence prevailing in the relations of these three states - military co-operation in the Slavic way. Every state tries to get advantage of the other's weaknesses or political aspirations yet being aware that a compromise has to be accepted. Each of the countries is formally independent but in practice, the independence - not to mention sovereignty in its purest sense - is highly rhetoric, and highly dependent from the others.

The author is Major G.S. Pentti Forsström who works at the Department of Strategic studies at the National Defence College as research officer and is preparing doctoral thesis in military sciences on Russian military policy.